БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч.
ИЮЛЬ
16
СУББОТА
№ 165 (4649)

Өртээ 20 көп.

СЭКП ТК-ның Пленумунга алдар кылдыр

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражыр дээш калбартқан социалистиг чарыштың түңнелинде областың чурт үлетпүрүнүң эргелелиниң ажылчыннары бо чылдың баштайгы чартыында нинти продукция бүдүрер планын 108,5 хуу кылдыр хуусаа бетинде күүсеткеннер. Бэштайгы чартык чылда пландан ажыр 2 миллион 676 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Ооң иштинде 6149 кубометр ыяш материалдарын, 3390 кубометр дилиг материалдарны, 734 муң кезек тууйбуну, 206 муң рубльдиң эт-херекселдерин, 319 муң рубльдиң дааранылга кылыгларын пландан ажыр бүдүрген болгаш 8014 тонна хөмүр дашты казып тыпкан.

Чурт үлетпүрүнүң 16 бүдүрүлгелериниң 14-түү баштайгы чартын чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Ылаңгыя Сыотыг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинин, Чадааанаың райүлетпүр комбинадынын, Эрбектиң шахта эргелелиниң коллективтери СЭКП ТК-ның июль Пленумунга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужурашканнар. Чадааанаың райүлетпүр комбинадының чазанычылары К. Каң-оол, К. Калдар-оол, Кызылдың дааранылга комбинадында коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери Е. Бычкова, Р. Кончанова, ыяштан эт-херекселдер бүдүрер фабриканың ажылчыны Н. Стрельников олар июль Пленумунга алдар кылдыр ай бүрүзүнде нормазын 200 хуу ажыр күүседип келгеннер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитединиң Пленуму 1960 чылдың июль 14-те бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Пленумнуң эртенги хуралынга үлетпүрнү, транспортту хөгжүдер болгаш эртемниң база техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередир дугайында СЭКП-ниң XXI съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезиниң чоруп турарының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Автоматчыдылга болгаш машина тудуунуң талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы эш А. И. Костоусовтуң, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының Е. О. Патон аттыг электри-каңналга институдунуң директору эш Б. Е. Патоннуң илеткелдерин дыңнаан.

Үлетпүрнү, транспортту хөгжүдер болгаш эртемниң база техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередириниң дугайында СЭКП-ниң XXI съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезиниң чоруп турарының дугайында илеткелдерни чугаалажып көөрү ооң соонда эгелээн.

Илеткелдер талазы-биле эртенги хуралга санал берген эштер болза: Л. Н. Ефремов (СЭКП-ниң Горький обкомунуң секретары), В. А. Трапезников (академик, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының автоматика болгаш телемеханика институдунуң директору), Д. А. Кунаев (Казахстанның КП-зының ТК секретары), А. П. Кириленко (СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Свердловск обкомунуң секретары), А. Ф. Иоффе (академик, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чартык-дамчыдылгалар институдунуң директору).

Кежээки хуралга санал берген эштер болза: А. Г. Картавых (Кузнецкиниң металлургия заводунуң чуга демирлер цегиниң улуг вальцовщиги), В. Ф. Жигалин (Москва хоорайның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы), И. В. Спиридонов (СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң секретары), А. М. Тарасов (Белоруссияның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы), А. А. Кольчик («Чистяковантрацит» трестиң Лутугин аттыг шахтазының коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири), Б. П. Бещев (ССРЭ-ниң Орук харылзаа министри).

СЭКП ТК-ның Пленуму бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ПЛЕНУМУ

Эш И. С. Сенинниң илеткели

Украин ССР бистиң чуртувустуң экономиказында улуг черни эзлеп турар болгаш коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга төлептиг салыышкынын киирип турар деп УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. С. Сенин чугаалаан. Республиканың үлетпүрүнүң ажылчы чоннары чеди чылдың бирги чылында улуг күжениишкин-биле ажылдап эгелээн. Чеди чылдың баштайгы ийи чылдарының дургузунда нинти продукцияны бүдүрүп үндүрери контроль чурагайлардан 14—15 миллиард рубль хөй болур деп санап көрген бис, ынчаарга ол чорук бүдүрүлге черлериниң коллективтериниң хүлээлгелери-биле база бадыткаттыныш турар деп оратор чугаалаан.

Баштайгы эзлчегде ажылдап турар бүдүрүлге черлерин чаартырының болгаш калбартырының күсели-биле бүдүрүкчү күүчүлерни үлгаттырарының талазы-биле партияның берген айтыышкыны республиканың бүдүрүлге черлериниң бүгү адырларында боттанып турар болгаш улус ажыл-агыйынга дыка ажыктыг чүүлдерни берип турар.

Ынчалза-даа республиканың үлетпүрүнде, хамыктың мурнунда бүдүрүлгениң чарыгдалдарын эвээжедириниң, орулгалыын бедидериниң болгаш оон-даа өске бүгү экономиктиг көргүзүглерни экижидериниң талазы-биле ажылда четпестер бар деп эш Сенин айыткан. Дыка хөй бүдүрүлгелерде болгаш улус ажыл-агый чөвүлелдеринде экономиктиг ажылдарның деннели амгы үеним негелдеринге ам-даа четпейн турар.

Оратор оон ыңай үлетпүрүнүң чамдык адырларының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалааш, шойну, каңны, прокатты бүдүрериниң болгаш демир рудазын казарының 1965 чылга айыттынган деннелин 1963 чылда-ла чедер талазы-биле боттарының алган хүлээлгезин боттандырары дээш Украинаның металлургтары демисежип турар деп демдеглээн. Демир рудазының баазазының хожудаашкыны чедиишкиниг ажып эрттинип турар болгаш ажылдап турар металлургия агрегаттарын ажыглаары экижээн, прокаттың камналгыг хевирлерин бүдүрүп үндүрери көвүдээн. Украинаның химиктери бүдүрүлгениң темпизин дүргедип турар. Нефтини болгаш газты казып тыварын шалыпкын хөгжүдеринче партияның айыткан угланыышкыны амыдыралда чедиишкиниг боттанып турар болгаш хөмүр даш үлетпүрүн, хамыктың мурнунда кокталыр хөмүр дашты казып тыварынче, энергетиканы хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар.

Капитал тудугнуң материал-техниктиг баазазын быжыглаарының талазы-биле улуг ажылдарны республикада кылган. Капитал ажылдарынга ажыглаары-биле акша-хөренгини чөптүг ажыглаар төлээде, материал-техниктиг курлавырлар-биле хандырбышаан, капитал салыышкынның 3 чедир хуузун эвилелдешкен республикаларның өргезинге арттырары ажыктыг деп илеткелчи бодап турар. Оон ацыда, капитал салыышкыннарның 5 чедир хуузун үлетпүрүнүң адырларының аразынга таарыштыр эде хуваарын эвилелдешкен республикаларга чөпшээрезе чогуур.

Ооң соонда эш Сенин улус ажыл-агыйында техниктиг бурунгаарлаашкынның айтырыгларынга доктааган. Домна болгаш мартен бүдүрүлгелериге бойдус газын ажыглаарының талазы-биле металлургия заводтарында чоруттунуп турар улуг ажылдарның болгаш хөмүр дашты суг күжү-биле казарының база өскедаа депшилгелиг аргаларның дугайын илеткелчи чугаалаан.

Эрги тургузугларлыг болгаш куду шынарлыг машиналарны кылып үндүрүп турары дээш Украинаның машина тудуушкунунуң чамдык заводтарын эрткен чылда СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга шүгүмчүлээн. Ол айыттынган четпестерни узуткаарының талазы-биле хөй ажылдарны оон бээр республикага чорудуп келген. Ынчалза-даа ол болза машина тудуушкунунуң заводтарының продукциязының шынарын экижидериниң талазы-биле улуг ажылдың чүгле эгези деп санап турар бис. Кара металлургияның бүдүрүлгелеринде, а ол ышкаш Донбасстың хөмүр даш шахталарында бүдүрүлгени комплексилиг механизастаарының болгаш автоматчыдарының талазы-биле ажылды кылган болгаш боттандырган деп илеткелчи чугаалаан. Бо чылын безин 21 хөмүр даш шахталарында бүгү-ле технологтуг чорудулгаларга комплексилиг механизастаашкынны болгаш автоматчыдылганы кылып турар. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүдүн чартык — ийи катап бедидер, механизастаанының чарыгдалдары ийи-үш чылдарның дургузунда төлеттине бээр арганы берип турар.

Машина тудуушкунунда болгаш үлетпүрүнүң өске-даа адырларында автоматтыг болгаш чартык автоматчыдылгалыг шууштурулга шугумнарын база конвейерлерни калбаа-биле ажыглалда киирип турар. Ам безин бедик бүдүрүкчүлүг роторлуг 10 машиналар болгаш шугумнар ажылдап турар. Эргижээн дериг-херекселдерни солуурунуң болгаш чаартырының талазы-биле ажылдар республикада күштелген. 1959 чылда республиканың машина тудуушкунунуң үлетпүрүнге 8 муң ажыг станоктарны чаарткан болгаш оларның бүдүрүкчүлүү ортумаа-биле 20 хуу улгаткан.

Ооң соонда илеткелчи бо талазы-биле четпестериниң дугайын чугаалаан.

Эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарын, конструктор бюроларын, завод лабораторияларын дуржулгалыг кадрлар-биле быжыглаарынче республиканың партия организациялары улуг кичээнгейни салып турар деп илеткелчи уламчылаан. Чүгле үлетпүрүнүң эртемшинчилел организацияларында инженер-техниктиг ажылдакчыларның саны сөөлгү бүдүн-чартык чылдың дургузунда бүдүн чартык катап өскен болгаш 100 муң кижи четкен. Украинаның Эртемнер академиязының институттары улус ажыл-агый чөвүлелдери-биле болгаш бүдүрүлге черлери-биле кады практиктиг ужур-дузалыг чугула айтырыгларны болгаш шинчилелдерни ажылдап кылган.

Бүдүрүлгени комплексилиг механизастаарының болгаш автоматчыдарының база хол-биле кылыр ажылды дыка кызырарының талазы-биле, эртем-техниканың чаа чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга ажыглаарының талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээриниң чугула ролю төлевилел болгаш конструктор организацияларынга онаажып турар. Бүдүрүлгелерни экономика талазы-биле таарыштырарының болгаш чаа техниканы тургузарынга база ажыглалга киирериниге ажылдакчыларның материалдыг сонуургалдарын бедидериниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа үндүрген доктаалы төлевилел организацияларының ажылын экижидериниге улуг ужур-дузалыг деп эш Сенин демдеглээн.

Ооң соонда эш Сенин СЭКП-ниң XXI съездизинин шиитпирлерин күүседириниң талазы-биле Украинаның партия болгаш совет органнарының организакчы ажылдарының айтырыларынче кирген. Бүдүрүлгениң иштики курлавырларын дилеп тыварынче, техниктиг депшилгениң темпизин дүргедиринче болгаш чеди чыл планын хуусаазындан эрте күүседиринче ажылчы чоннарны эвилелдээриниң талазы-биле улуг ажылдарны партия организациялары чорудуп турар. Чеди чылдың төнчүзүнде чедип алыр түңнелдерни хуусаа бетинде күүседир дээш чүгле чамдык бүдүрүлгелер эвес, харын-даа бүдүн-бүдүн үлетпүр адырлары, экономиктиг районнар безин хүлээлге алган ажылдап турар. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң болгаш шалыпчыларының шимчээшкини улам-на калбарып турар. Республикада бо шимчээшкинде 1 миллион 200 муң ажыг кижи киржип турар.

Эш Н. С. Хрущевтуң эгелээшкини-биле үш чылдарның мурнунда үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарарын эде тургускан чорук ёзулуг-ла мерген угаанныг өттүр көрген, революсчу хемчег болган болгаш бистиң чурттың бүгү экономиказының хөгжүлдезинге улуг үре-түңнелдиг болган деп илеткелчи чугаалаан.

Эш Сенинниң чугааланы болза, чедип алдынган чүүлдер дээрге техниктиг депшилгени дүргедип турган, капитализм-биле экономиктиг чарышка бистиң тиилелгевисти чоокшуладыр дээш боттандырар ужурлуг улуг болгаш нарын ажылдарның чүгле эгези дээрзин украин улус тодаргайы-биле медерел билип турар. Ынчалза-даа бистиң мурнувуста туруп турар сорулгалар кандыг-даа улуг болгаш нарын болза ыяавыла күүсеттинер. Ооң кол үндезини — социалистиг тургузугнуң улуг артык күштүү, совет кижилериниң маадырлыг күш-ажылы, Коммунистиг партияның болгаш ооң Төп Комитединиң мерген угаанныг удуртулгазы, аажок улуг политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгалары болуп турар.

Эш Г. И. Гайленің илеткели

СЭКП ТК-ның Пленумунга белеткелдің хүннери болза, латви ажылчы чоннарның байырлалынга — Совет эрге-чагырганың Латвияга тургустунган хүнүнден бээр 20 чыл оюнга белеткел-биле кады республиканың ажылчы чоннарынга төөгүлүг хүннер болганын Латвияның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Г. И. Гайле онзалап демдеглээн. Бо чээрби чылдарның дургузунда Латвияга эң улуг чаартылгалар боттанган. Империалистиг күрүнелериниң хожудаңгай чер ажылдыг кожундаа, Европаның кулуруу турганындан Латвия бедик хөгжүлделиг индустриалдыг колхозчу республика кылдыр хуулган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли дайын мурнундагы деннелди 1960 чылдың эгезинге чедир барык он катап, а машина тудуунуң, прибор тудуунуң болгаш демир бүдүзазырадып кылыр үлетпүрүнүң база өске-даа адырларының талазы-биле 57 катап ашкан. Чеди чыл планының баштайгы чылында продукцияның чүгле немей өзүлдези безин 1939 чылдагы буржуазтыг Латвияның үлетпүр бүдүрүлгезиниң бүгү деннелинден хөй болган.

СЭКП-ниң XXI съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр республикада электротехника болгаш радиотехника үлетпүрүнүң, прибор тудуунуң, транспорттуң, машина тудуунуң болгаш балык үлетпүрүнүң хөгжүлдези бирги эзлчегде боттанып турар. 1959 чылда үлетпүр продукциязын планда көрдүнгенинге болаарга чүс-чүс миллион рубль хөй кылдыр бүдүрген. Үлетпүрнүң өзүлдезинин темпилери бо чылын бедээн, баштайгы чартык чылдың планы хуусаа бетинде күүсеттинген. Эрткен чылда болгаш бо чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези чеди чыл планының ол чылдарда онаалгазындан барык бүдүн чартык катап ажыг болуп турар.

Партийжи контрольдуң комиссиялары, техника чөвүлелдери болгаш үргүлчүнүң ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары СЭКП-ниң XXI съездизинин болгаш партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле улуг дузаны чедирип турар. Чүгле Риганың бүдүрүлге черлеринде безин партийжи контрольдуң 500 ажыг комиссиялары тургустунган. Үргүлчүнүң ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары улус ажыл-агый чөвүлелиниң бүдүрүлге черлериниң хөй нуруузунда ажылдап турар. Ол чөвүлел хуралдарга чаңгыс эрткен чылын безин 14 муң саналдарны хүлээп алган, оларның иштинден 10 муңу ажыглаттынган.

Бар курлавырларны, бир эвес чогуур үезинде болгаш улам бүрүн ажыглаан болза, латви үлетпүрүнүң ажылының түңнелдери улам дээре болган турар ийик деп илеткелчи чугаалаан. Элээн хөй бүдүрүлгелерде дерилгелер болгаш бүдүрүлге шөлдери ам-даа багай ажыглаттынып, куруг туруушкуннардан чидириг хөй болуп турар. Чамдык бүдүрүлгелер ден-дески ажылдавайн турар, чаа бүдүрүлге күүчүлелдерин ажыглалга киирериниң хуусаалары сагыттынмайн баргылаар. Хол-биле кылыр күш-ажылдың дензигүүр хемчээли ам-даа хөй. Бүдүрүлгелерни специализастаарын болгаш кооперастаарын оожум чорудуп турар.

Эртемнин, техниканың чедиишкиннерин болгаш депшилгелиг технологияны бүдүрүлгеге нептередириниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни илеткелчи угландырган. Чеди чыл планының баштайгы чылындала республиканың үлетпүрү 400 ажыг чаа кылыгларны болгаш механизмнерни бүдүрүп үндүрген. Бо чылын 500-тен эвээш эвес чаа кылыгларны шингээдип алган турар. Эң эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрер дээш шимчээшкин заводтарда болгаш фабрикаларда калбарган.

Пассажир электропоездилерин бүдүрерин республика көвүдедип турар. Бир шакта 130 километр чедир дүрген чоруур ЭР-1 деп электропоездилерни хөй бүдүрерин шингээдип алган, электроэнергияның хереглелин 15 хуу кызырар арганы бээр электри-биле доктаадыр чаа системалыг ЭР-10 деп поездини чогаадып турар. Риганың вагон тудукчулары Пленумнуң ажыттынар хүнүнге чедир моторлуг болгаш автомашинистиг 10 вагоннарны бүдүрүп үндүргеннер.

Сөөртүлгеге ажыглаар электри шимчедикчилерни бүдүрерин сөөлгү ийи чылларда үш катап көвүдеткен, улам сайзыраңгайыткан өске-даа дерилгелерни чогаадырын боттандырып турар. Электри лампалары бүдүрер заводтуң ажылдакчылары изидер вакуумнуг лампаларның орнунга чаа конструкцияның 200 ватт чедир күчүлүг газ долдурган чаа лампаларын бүдүрүп эгелээн. Ындыг лампаларны бүдүреринче завод Пленумга чедир бүрүн шилчээн. Ол лампаларның техниктиг характеристиказы күрүненің амгы күштүг турар каттышкан чаңгыс аай стандардындан элээн бедик болуп турар. Лампаларның иштики картын тускай состав-биле шыварының депшилгелиг аргазы тывылган, ооң түңнелинде лампалар чавызаткан күүзүнүң үезинде улам эки чырыкты бээр аргалыг болуп турар. Чүгле Риганың электри-лампа заводун ындыг лампаларны бүдүреринче шилчиткен чорук ук лампалар ажыглалының үезинде 600 миллион ажыг киловатт электроэнергияның камналгазын чыдыр бээр. Радио болгаш электротехниктиг үлетпүр бо чылын чартык миллион ажыг радиолдарны, радиоприёмниктерни болгаш ол-ла хире санныг телефон аппараттарын бүдүрүп үндүрер.

Көдээ ажыл-агыйның комплексилиг механизастаашкынынга хереглээр машиналарны бүдүрер талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Соңгу-Барының таланың тускай конструктор бюрозунуң ажылдакчылары 39 чаа машиналарны чогааткан, оларның кол нуруузун бо чылын массалыг бүдүрүп эгелээр деп сүмелээн. Ол конструктор бюрозунуң чогааткан машиналарын бүдүрерин чурттуң янзы-бүрү зоналарында 22 заводтарда белеткеп турар. Ол чаа техниканың аразында — камналгалыг автосуттарылга, грейферлиг тускай чүдүрүкчү машина, өдекти тарадыр чаштырар машина, ол машина 35 кижиниң күжүн солуур, саалданын темпизин ийи катап дүргедидир саалда аппараты, хөөп олуртур культураларны тарыырынга, ажаап алырынга, мал фермаларында ажылдарны механизастаарынга ажыглаар машиналар болгаш механизмнер бар.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедир болгаш ассортиментизин экижидер талазы-биле улуг ажылдар республикада кылдынган, ол хереглел барааннарын бүдүрери чеди чыл планының баштайгы ийи чылының дургузунда 32 хуу өзер. Ыяштан нарын эт-херекселдер бүдүрер үлетпүрнү эде тургузар сорулганы оожум шиитпирлеп турары дээш хереглекчилер болгаш төп нарлаала бисти чөптүү-биле шүгүмчүлээн деп эш Гайле чугаалаан. Ол шүгүмчүлелди барымдаалааш, биче хемчээлдиг эт-херекселдерни бүдүрерин бо чылын улус ажыл-агый чөвүлели барык ийи катап көвүдеткен, шынарын экижидип турар. Балык үлетпүрүнүң ажылдакчылары бо чылдың алды айларында пландан ажыр 48 муң центнер балыкты тутканнар. Ындыг болза-даа флоттуң ажыглалын улам ыңай экижидер, балык тудуушкунун көвүдедир, балык продукциязының ассортиментизин калбартыр болгаш ботунезин чиигедир талазы-биле амдаа улуг ажылдарны кылыры негеттинип турар.

Бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар болгаш автоматчыдар талазы-биле хемчеглериниң дугайын илеткелчи оон ынай чугаалаан. Техниктиг депшилгенин планын улус ажыл-агый чөвүлели чогаадып кылган. Эрткен чылын шууштурулуг — конвейерлиг, автоматтыг болгаш чартык автоматтыг 150 ажыг шугумнарны, 200 хире автоматтарны, тускай ажыглаадың станоктарын ажыглалга киирген. Чаңгыс аай хевирлиг өвес дерилгелерни белеткээр талазы-биле тускайжыткан заводтарны, цехтерни болгаш участокларны республикада тургускан. Автоматтыг контрольдуң радиоактивтиг херекселдерин 11 бүдүрүлгелерде ажыглап турар. Латвияның үлетпүрүнге ындыг приборларны ажыглаан чорук бир миллион ажыг рубль түңнүг камналганы алыр арганы берген.

Чаңгыс аай хевирлиг дерилгелерни чаартырының айтырыгларын демдеглевишаан, илеткелчиниң чугаалааны болза, экономиктиг районда бүрүзү ол айтырыгларны боттары хуузунда шиитпирлеп, өске районнарда байдалдың кандыг болуп турарын барымдаалап көрбейн келген. Массалыг төпчүткен болгаш чиигчарыгдалдыг дерилге кезектерни база белдирлерни бүдүрери организастаарын эргелеп башкарарын

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ПЛЕНУМУ

(Эгези 1-ги арында).

карарының чаа системазының артык күштүүн тодаргай бадыткан турар.

Улус ажыл-агый чөвүлелин тургузарының мурнунда крайның үлетпүрү ниитизи-биле каражалыг болуп турган. Улус ажыл-агый чөвүлелиниң ажылдаан чылдарында улус ажыл-агыйы 1,7 миллиард рубль хемчээлдиг орулганы алган. Красноярск экономиктиг районнуң ажылчы чоннары чеди чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш пландан дашкаар 217 миллион рубльдиг продукциязын берген. СЭКП ТК-ның Пленумун төлептиг уткуур дээш чарыштыышаан, бүдүрүлгелерниң коллективтери 1960 чылдың баштайгы чартының планын болгаш ниити продукцияны пландан ажыр күүседир талазы-биле чылдың социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер. Продукцияның бот-үнезин чиигедир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле онаалга күүсеттинген.

Ажыглалга кирген чаа улуг-улуг бүдүрүлгелерни санагылааш, крайда үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези чеди чыл планының онаалгаларын дыка ажып турар дээрзин эш Ломако айыткан.

Эш Ломако оон ынай үлетпүрге чаа техниканы нептередип турарының дугайын чугаалаан. Өнүүг металлургияның эң улуг бүдүрүлгези — Норильскинин даг-металлургия комбинадын чижек кылдыр ол алаан. Ында комплексилиг механизацияны болгаш автоматчыдылганы чедиишкиннии-биле боттандырып турар. Өнүүг металл бүдүрериниң 1965 чылда кылдыр көрдүнген деннелин 1963 чылда чедер деп хүлээлгени комбинаттың коллективи алган.

Чеди чылдың чугула сорулгазы алюминий үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин туткулаары болур, оларны тус черниң комплексилиг чиг-эдинге — нефелиниг рудаларга үндезилээш туткулаар. Ол руданы ажыглаары бистиң чуртка алюминийни болгаш цементини бүдүрерин хөгжүдүринге кайгамчык улуг перспективаларны ажыдып турар.

Ыяш үүлдерин химиктиг арга-биле болбаазырадып кылырына үндезилээш, Красноярскиге улуг химияның бүдүрүлгелериниң улуг каттыжышкының тургузар, ол үүл дээрге — гидролизтиг спиртти, каучукту, автомобиль дугуйларын, саазынны, кылымал торгуну болгаш өскелерни-даа бүдүрери болур.

Энергетиканы хөгжүдүрин эш Ломако бодунун илеткелинге тускай бөлүк кылдыр чугаалаан. Крайның энергия системазының электростанцияларының күүүзү чеди чылдың дургузунда 20-ден хөй каташ көвүдээр дээрзин ол дыңнаткан. 1960 чылдың үшкү кварталында Назаровскиде одалга ажылдаар электростанцияның тудуунга 150 мун киловатт күүүлүг баштайгы агрегатты ажыглалга киирген турар. Красноярск ГЭС-тин тудуу калбарган. Назаровск болгаш Заозерновск электростанцияларының, Назарово — Красноярск аразының электри-дамчыдылга шугумунуң тудугларын электростанциялар тудуунуң министерствозу дүргедир ужурлуг деп илеткелчи санап турар. Ол болза ам-даа хелир кыжын үлетпүрү болгаш транспортту электри-биле чогумчалыг хандырарына эргежок чугула. Крайга эн-не чиик өртектиг электроэнергияны ажылдап кылыр электри станцияларының улуу-биле хөгжүүрү чүгле Красноярск крайның үлетпүрүн эвес, харын база мырыңай Уралга чедир экономиктиг өске-даа районнарны өлүүн хемчээлдии-биле электроэнергия-биле хандырар ужурлуг. Ол чорук экономика талазы-биле улуг ажыктыг болур.

Энергетиктиг хөмүр даштың өгөөртинмес курлавырының барын болгаш ону ажык, улам-на чиик өртектиг арга-биле казып болурунуң аргазын айыткаш, илеткелчи оон ынай машина тудуунуң айтырыынга доктаагаан. Чаа техниканы нептередир талазы-биле улуг ажыл «Сибирьаармаш» заводка чоруттунган дээрзин ол онзалап демдеглээн, ол завод болза цемент үлетпүрүнге күүүлүг дерилгелерни болгаш металлургия заводтарынга хөй чүк чүктээр кранларны бүдүрүп бээриниң кол чери болуп турар. 1963 чылда 30 мун чедир комбайнларны бээр ужурлуг комбайн заводу чөөн чүк районнарының көдээ ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг.

Эвилелдин бүүү-ле аарга-арыгларының бештиң бир кезии Красноярск крайда туруп турар деп эш Ломако уламчылаан. Ыяш үлетпүрүн хөгжүдүп болурунуң аргалары херек кырында барык кызыгаар чок. Ынчалза-даа ажыл-агыйның ол адырының хожудап турарын улус ажыл-агый чөвүлели амдыгаа чедир узуткап ап шыдаваан. Ол хожудангай чорукту чеди чылдың ийиги чылында узуткаар талазы-биле хемчегларни партияның край комитети болгаш улус ажыл-агый чөвүлели ажылдап кылган.

Капитал тудугнуң, тудуг индустриязының күүүлүг бүдүрүлге баазазын тургузарының айтырыгларын бодунун илеткелинин түүнел кезээнге П. Ф. Ломако чугаалаан. Чеди чылдың дургузунда крайның үлетпүр, чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуунга 50 миллиард ажыг рубльди чарыгдаарын көрүп турар. Капитал тудугнуң планнаашкының доп-дораан экижидерин болгаш үлетпүр, чуртталга, культура-чырыдыышкын болгаш коммунал тудугларынга капитал салыышкыннарының аразында карышкак чоруктарны узуткаарын амыдырал негеп турар.

Бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин дүргедир болгаш крайга чаа-чаа үлетпүрүнүң чуртка эң чугула алырларын тургузар талазы-биле партияның салган сорулгаларыныц чугулазын Красноярск крайның партия организациязы болгаш ажылчы чоннары билип турарлар деп илеткелчи чугаалаан.

Четпестерни узуткаар талазы-биле бүүү хемчегларни ап, чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле бүүү курлавырларны мобилизастап, күштеривисти болгаш күш-ажылывысты харамнанмайн ажылдап, бистиң чуртка коммунизмни тургузарының хөрээнге бодувустун төлептиг салыышкынывысты киирер бис дээрзин СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге бүзүрелип тур бис деп илеткелиниң төнчүзүнде эш Ломако чугаалаан.

Эш Л. Е. Графовтуң илеткели

Кемеровонуң улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы Л. Е. Графов бодунун экономиктиг районунуң ажылының дугайын допчулап чугаалаан. Сибирьниң төвүнде турар ол районнуң бойдус байлактары эгээртинмес, ол — хөмүр даш үлетпүрүнүң, металлургияның химияның, машина тудуушкунунуң болгаш энергетиканың улуг базазы болуп турар. Партияның политиказы, Сибирьни Совет Эвилелинин улуг үлетпүр базазы болдурарының политиказы чайгылыш чокка боттанып турар.

СЭКП-ниң XXI съездизиниң өөлүүнде эрткен бүүн чартык чылдың дургузунда Кузбасстың ажылчы чоннары бүдүрүлге чорудулгаларын автоматчыдар болгаш комплексилиг механизастаар база бүдүрүлгениң технологиязын сайзырангайжыдар талазы-биле улуг ажылды кылган. Хөмүр даш үлетпүрүнде күжениишкиннерни хөмүр даш тывыын эң-не ажыктыг болуп турар ажык болгаш гидравликтиг аргалар-биле хөгжүдүринче мөөнүүн. Чеди чыл дургузунда хөмүр даш тывыын ажык арга-биле ийи ажыг катап, а гидравликтиг арга-биле — 11 катап көвүдедири көрдүнген. Металлургия үлетпүрүнге чаа депшилгелиг аргаларны нептереткениниң түүнелинде домна суугуларын бүдүрүкчүлүү 23 хуу бедээн болгаш көкстун чарыгдалы 10 хуу кызырылган. Домна суугуларның ажыктыг хемчээлин ажыглаарының, мартеннерниң шөлүүнүң бир дөрбелчин метринге каңны шуткуурунуң, блюмингтиң бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле Кузнецкиниң металлургия комбинады АКШ-тың болгаш өскеда капиталистиг чурттарның эң дээре заводтарын дыка ажып турар. Чурттуң Чөөн чүүнде эң-не күүүлүг домна суугузу Кузнецк комбинатка майда ажыглалга кирген. «1100» блюмингтиң дериин солаанының болгаш чылыдар кудуктарны чаартканының күселиби-биле оон бүдүрүкчүлүү дыка өскен болгаш ол ам делегейде эң-не күүүлүг блюминг болуп турар.

Химия бүдүрүлгелериниң коллективтери өлүүн чорудулгаларны автоматчыдарын боттандырган, ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияны бүдүрерин көвүдедир болгаш оон шынарын экижидер арганы берген. Машина тудуушкунунуң бүдүрүлгелериниде автоматтыг болгаш шуудулга шугумнарының саны 1,8 катап өскен, дыка хөй санныг автоматтар, агрегат болгаш специализастаан станоктарның шынары экижип өгелээн.

Экономиктиг районда бүдүрүлгелерге техниктиг албанны күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун доктаалын өзүгаар инженер-техниктиг ажылдакчыларны конструктор, технологтуг бюроларже болгаш киллистерже, заводтуң болгаш цехтериниң лабораторияларынче, шенелде участокларынче, автоматчыдылганың бөлүктеринче шилчидер сорулга-биле оларны таарыштыр тургускан. Эрткен чылын өлүүн бүдүрүлгелерге чаа конструктор бюролары болгаш лабораториялар тургустунган. Улус ажыл-агый чөвүлели чаа беш өртем-шинчилел институттарын организастаан, а өртем албан черлериниде ажылдакчыларның саны 1,4 катап өскен.

Ындыг болза-даа техниктиг депшилгени, бүдүрүлгениң комплексилиг механизациязын болгаш автоматчыдылгазын улам ынай боттандырарынга таарымчалыг бар турар улуг курлавырлар болгаш аргалар улус ажыл-агыйының чөвүлелиниң бүдүрүлгелеринде амдаа четпес ажыглаттынып турар деп, илеткелчи чугаалаан. Чугула херектиг техниканың чок болуп турарының чылдагаанында өлүүн хөй бүдүрүлгелерде кол-кол чорудулгаларның чүгле комплексилиг эвес, харын операстыг механизациязы ам-даа доозулбаан, а хөй-хөй дузалал ажылдарын хол-биле күүседип турар. Чаа техниканы хөгжүдер болгаш нептередир талазы-биле күрүне планының күүселдезинде хожудаашкының болу бергениниң кол чылдагааны болза, техниктиг документацияның чогу, дериг-биле болгаш комплектилээр кылыглар-биле хандыртынмааны болур. Кузнецкиниң металлургия комбинадының цехтерин механизацияның болгаш автоматчыдылганын деннелиниң талазы-биле дуржулга-көргүзүглүг цехтерже шилчидер сорулга багай күүсеттинип турар. Чаартылганың төлевилелдерин чогаадырынче киириштирген 45 эртем-шилчилел, конструктор болгаш төлевилел организацияларының чартык кезиинден хөй дааскан темаларны ажылдап кылырынче ам-даа өгелеп кирбээн. Илеткелчиниң саналын өзүгаар алырга, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Автоматчыдылга болгаш машина тудуушкунунуң талазы-биле Күрүне комитеди бүдүрүлгелериниң комплексилиг механизациязының болгаш автоматчыдылгазының тустус айтырыгларын ажылдап кылырынче киириштирген эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларының ажыл-чорудулгазын каттыштырарын экижидип, контрольду күштелдирери эргежок чугула болуп турар.

Кузбасстың ажылчы чоннары боттарынга алган социалистиг бедик хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турарын эш Графов демдеглээн. Экономиктиг районда үлетпүр бүдүрүлгениң талазы-биле чеди чылдың ийиги чылының онаалдазы өлүүн ажыр күүсеттинерин СЭКП ТК-га бүзүредир барымдааны ажылдың түүнелдери берип турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген өстүрери бүүү Сибирьге ышкаш Кузбасска база-ла улуг ужур-дузалыг болуп турар. Чөөн талакы районнарның эгээртинмес байлактарын мурнакчы техниканың суурунга үндезилээш, кижи күүүнүн эң өвөөш чарыгдалын үндүрүп турган шингээдип алыр ужурлуг. Ынчангаш областың партия организациязы болгаш улус ажыл-агыйының чөвүлели күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң талазы-биле чеди чылдың онаалдаларын өлүүн ажыр күүседиринге бүүү-ле курлавырларны илередир болгаш ажыглаарынче Кузбасстың ажылчы чоннарын мобилизастап турар.

Илеткелчи бодунун илеткелинин түүнел кезээнге капитал тудугнуң болгаш тудуг базазын калбартырының айтырыгларының дугайын чугаалаан. Барын Сибирьниң металлургия заводун тудар деп чугула сорулга ол черниң ажылчы чоннарының мурнунда тургустунган дээрзин илеткелчи медеглээн. Көзүлбээн эң кыска хуусаада — үш чыл дургузунда — домна суугуну, кокстаар батереяны, ийи конвертерни, блюмингти, аглофабриканы, ТЭД-ни, өлүүн хөй дузалал цехтерин, дыка хөй санныг чуртталга бажыңнарын, культура-амыдырал болгаш коммунал бүдүрүлгелерин ажыглалга киирер ужурлуг. Индустриалдыг аргаларны, депшилгелиг конструкцияларны калбаа-биле ажыглап, хөй күш кирер бүүү-ле тудуг-монтаж ажылдарын комплексилиг механизастаар болгаш негеттинер ашка-хөрөнгилерни үндүрүп бээр азы тудугну бедик техниктиг деннелге организастаар болзачүгле ол таварылгада ындыг улуг программа боттанып болур. Ындыг турбуже ам бо үеде акша-хөрөнгилерни доктаатынган хуусаазында үндүрүп бербейн турар. А ындыг заводтуң тудуун ооҗумнадыр чорук ажыктыг эвес, чүге дээрге, ол чорук тудугнуң өртөөн дыка аартадырынга чедирип турар. Барын Сибирьниң металлургия заводунуң демир орук базазын тургузарын тускай чугаалажып көөрү негеттинип турар.

Кузбасстың энергетиказының хөгжүлдези үлетпүр бүдүрүлгениң өзүлдезиниң ниити темпилериниден хожудап турар. ССРЭ-нин Күрпланының болгаш Электростанциялар тудуунун министерствозунун талазындан Кузбасска энергетика тудуун чедир үнелеп көрбейн турарының түүнелинде, ындыг байдал тургустунган деп илеткелчи демдеглээн.

Кемеровонуң экономиктиг районунда машина тудуушкунунуң четпес хөгжээни-биле холбаштыр, дериг-биг хөй кезиин, ылангыя хөмүр даш болгаш металлургия үлетпүрүнге хереглээр дериги

Эш Б. Ф. Братченконуң илеткели

Чурттуң үлетпүрлүг эн аныяк районнарының бирээзи — Караганданың экономиктиг районунуң хөгжүлдезинде бистиң партиявыстың болгаш оон ленинчи Төп Комитединиң мерген политиказы көрүнчүкте дет көстүп турар. Ол политика мурнунда хожудангай чорааан национал-дыг кыдыкы черлерниң техниктиг болгаш культурлуг депшилгезин дүргедиринче угланган деп Карагандың улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы Б. Ф. Братченко бодунун илеткелинин эгезинде медеглээн.

Партияның болгаш чазактың мөгаг чок сагыш салыышкынының ачызында чурттуң үшкү хөмүр даш базазазы, өнүүг металлургияның улуг төптери, тудуг индустриязының бүдүрүлгелери, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү экономиктиг районда тургустунганының дугайын Б. Ф. Братченко чугаалаан. Кара металлургия, химия болгаш машина тудуушкуну дүрген темп-биле тургустунун турар.

Казах Совет Социалистиг Республиканың бүдүрүкчү күштерин көдүреринче СЭКП-ниң XXI съездизи онза кичээнгей салган. Ол кичээнгей салыышкынының тодаргай чижээ болза Карагандың металлургия заводунун тудуушкуну болур.

— Карагандың металлургтары боттарының күш-ажылчы бөлүүн бөлээн — Казахстан магнитказының баштайгы өзилдирген шоюндан шуткаан кезекти Пленумга демчыдып бээрин менээ дааскан — деп Б. Ф. Братченко чугаалаан.

Экономиктиг районнуң үлетпүрүнүн хөй-хөй адырларының дүрген хөгжүлдезинин дугайын илеткелчи көргүскен. Казахстанга ниитизи-биле үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери чеди чылда ийи катап хире өзер болза, Карагандың улус ажыл-агый чөвүлелиниң талазы-биле 3,4 катап өзер. Бо чылын каучук, кокс, бензол, химикаттар бүдүрүп үндүрерин, а чоокку чылларда демирни соок арга-биле чугаладыр өйдүрерин, кислородтуг компрессорларны, соодулга машиналарын, алюминийни болгаш өске-даа хөй-хөй продукцияларны бүдүрүп үндүрерин шингээдип алыр. Бо программаны боттандырар төлээде 135 чаа бүдүрүлгелерни тудары эргежок чугула. Ажылдарның ындыг хемчээли экономиктиг районну тудуунун улуг шөлү болдурган.

Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын өде тургускан чорук кичээнгейни чугула сорулгалаже, техниканы эки ажыглаарынче өөлдек болгаш оперативтиг болурунче угландырар арганы берип, эргелели бүдүрүлгеже чоокшуладып, бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның ажылынче ханылап кирер арганы бергенин илеткелчи айыткан.

1959—1960 чылларда экономиктиг районнуң үлетпүрүнүн хөгжүлдезин Б. Ф. Братченко чугаалаан Эрткен чылын каш миллиард рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрген, ниити продукция бүдүрер план 104 хуу күүсеттинген. Оон-биле кады продукция бүдүрүп үндүрери 1958 чылдың деннелиниден 10 хуу ашкан Экономиктиг районнуң ажылчы чоннары бедик хүлээлгелерни алган болгаш 6 айларда ол хүлээлгелерни кылыгларның кол көргүзүглериниң талазы-биле дыка ажыр күүсеткен.

Чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны шингээдип алыр, ажылдап турар бүдүрүлгелерни өде чаартыр болгаш калбартыр дугайын да эрткен чылдың июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Балхаштың чес эзилдирер заводун, Коунрадтың руднигин, Уралдан болгаш чурттуң төп кезээнден сөөртүп ап турар. Ынчаарга Кузбасска бүдүрген мателлды ол-ла деригни белеткээринге ажыглап турар болгай. Металлдың ажыктыг эвес сөөртүлгезинден чайлаар төлээде, бо чеди чылда-ла Кузбасска аар машина тудуушкунунуң өлүүн каш заводтарын тудар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү эргежок чугула деп илеткелчи демдеглээн.

Эш Б. Ф. Братченконуң илеткели

Чурттуң үлетпүрлүг эн аныяк районнарының бирээзи — Караганданың экономиктиг районунуң хөгжүлдезинде бистиң партиявыстың болгаш оон ленинчи Төп Комитединиң мерген политиказы көрүнчүкте дет көстүп турар. Ол политика мурнунда хожудангай чорааан национал-дыг кыдыкы черлерниң техниктиг болгаш культурлуг депшилгезин дүргедиринче угланган деп Карагандың улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы Б. Ф. Братченко бодунун илеткелинин эгезинде медеглээн.

Партияның болгаш чазактың мөгаг чок сагыш салыышкынының ачызында чурттуң үшкү хөмүр даш базазазы, өнүүг металлургияның улуг төптери, тудуг индустриязының бүдүрүлгелери, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү экономиктиг районда тургустунганының дугайын Б. Ф. Братченко чугаалаан. Кара металлургия, химия болгаш машина тудуушкуну дүрген темп-биле тургустунун турар.

Казах Совет Социалистиг Республиканың бүдүрүкчү күштерин көдүреринче СЭКП-ниң XXI съездизи онза кичээнгей салган. Ол кичээнгей салыышкынының тодаргай чижээ болза Карагандың металлургия заводунун тудуушкуну болур.

— Карагандың металлургтары боттарының күш-ажылчы бөлүүн бөлээн — Казахстан магнитказының баштайгы өзилдирген шоюндан шуткаан кезекти Пленумга демчыдып бээрин менээ дааскан — деп Б. Ф. Братченко чугаалаан.

Экономиктиг районнуң үлетпүрүнүн хөй-хөй адырларының дүрген хөгжүлдезинин дугайын илеткелчи көргүскен. Казахстанга ниитизи-биле үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери чеди чылда ийи катап хире өзер болза, Карагандың улус ажыл-агый чөвүлелиниң талазы-биле 3,4 катап өзер. Бо чылын каучук, кокс, бензол, химикаттар бүдүрүп үндүрерин, а чоокку чылларда демирни соок арга-биле чугаладыр өйдүрерин, кислородтуг компрессорларны, соодулга машиналарын, алюминийни болгаш өске-даа хөй-хөй продукцияларны бүдүрүп үндүрерин шингээдип алыр. Бо программаны боттандырар төлээде 135 чаа бүдүрүлгелерни тудары эргежок чугула. Ажылдарның ындыг хемчээли экономиктиг районну тудуунун улуг шөлү болдурган.

Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын өде тургускан чорук кичээнгейни чугула сорулгалаже, техниканы эки ажыглаарынче өөлдек болгаш оперативтиг болурунче угландырар арганы берип, эргелели бүдүрүлгеже чоокшуладып, бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның ажылынче ханылап кирер арганы бергенин илеткелчи айыткан.

1959—1960 чылларда экономиктиг районнуң үлетпүрүнүн хөгжүлдезин Б. Ф. Братченко чугаалаан Эрткен чылын каш миллиард рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрген, ниити продукция бүдүрер план 104 хуу күүсеттинген. Оон-биле кады продукция бүдүрүп үндүрери 1958 чылдың деннелиниден 10 хуу ашкан Экономиктиг районнуң ажылчы чоннары бедик хүлээлгелерни алган болгаш 6 айларда ол хүлээлгелерни кылыгларның кол көргүзүглериниң талазы-биле дыка ажыр күүсеткен.

Чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны шингээдип алыр, ажылдап турар бүдүрүлгелерни өде чаартыр болгаш калбартыр дугайын да эрткен чылдың июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Балхаштың чес эзилдирер заводун, Коунрадтың руднигин, хөмүр даш шахталарын болгаш разрелтерин, цемент заводун болгаш машина тудуунун бүдүрүлгелерин өде тургузары чоруп турар. Өде тургулуушкунунуң болгаш бүдүрүлге чорудулгаларын дүргедедип күштелдиреринин күсели-биле Казахстанның металлургия заводунун, Балхаштың болгаш Джезказганның ылгап арыглаар фабриказының, синтетиктиг каучук заводунун, Джезказганның чес-руда шахталарының күүүзү төлевилелде көрдүнениниден дыка ашкан. Чижээ, өде тургусканының түүнелинде Балхаштың чес эзилдирер заводу 1959 чылда төлевилээниниден үш катап хөй чести эзилдирген, бир тонна чести бүдүреринге чарыгдалды хөй-биле кызырган.

«Карагандауголь» комбинаттың шахталарында механизастаттынган казылганың деннели 70 хуу четкен. 1960 чылда шахта кырынга ажылдарны автоматчыдарынга болгаш механизастаарынга хөй үүлдерни кылыры төлевилеттинген, оон түүнелинде 20 миллион рубль камнаттынар.

Чаа техниканы шингээдип алыры, автоматчыдылга болгаш механизация 7 — 6 шактыг ажыл хүнүнче ажылчы чоннарны шилчидери-биле шуут холбаалыг деп оратор демдеглээн. Улус ажыл-агый чөвүлелинде, бүүү чуртта ышкаш, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны 7—6 шактыг ажыл хүнүнче шилчидери бо чылын доостур. Оон-биле кады ажылчы чоннарның ажыл төлевири кызырылбас, а өзер. Ажыл хүнүн кызырган соонда шахтёрларның болгаш металлургтарның айда ортумак ажыл төлевири 25—30 хуу өзер, а улус ажыл-агый чөвүлелиниң хөмүр даш үлетпүрүнүн талазы-биле ажыл төлевири 16 хуу көвүдээр.

Капитал тудуушкунунче илеткелде хөй кичээнгей салдынган. Карагандың улус ажыл-агый чөвүлелиниң чугула тудуглары болза хөмүр даштың 17 шахталары, синтетиктиг каучук заводу, дой-довурак алюминийнин улуг заводу, одалга-биле ажылдаар каш электростанциялар болгаш оон-даа өскелер болур. Джезказганны Казахстанның эртинези деп адап турар, ында даг-металлургияның улуг комбинадының тудуушкуну үргүлчүлеп турар.

Ажылларның өзүп турар хемчээлин чүгле тудуушкунну индустриждиериниң аргазы-биле күүседип болур деп оратор үргүлчүлээн. 1959 чылда чыып эптээр демир-бетон конструкцияларны кылып үндүрери көвүдээн. Улуг блоктарлыг болгаш улуг панельдиг тудуушкун хөгжүү турар. Тудуг организацияларының механиктиг чепсегленишкини дыка өскен. Оон-биле кады тудуг организацияларында улуг четпестерни эш Братченко демдеглээн. Капитал тудуушкунуң планын улус ажылагый чөвүлели эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги чартыында күүсеттээн.

Карагандың ГРЭС-2-ниң тудуун, а ол ышкаш Ермаковск ГРЭС-тин тудуун дүргедиринин дугайында айтырыгны илеткелчи тургускан. Экибастузтун хөмүр дажының базазынга Ермаковск ГРЭС-ти тударындан ангыда, Экибастузтун бодунга улуг электростанцияны тудар болгаш ол бүүү күүүлүг белдирни чүгле Казахстанның эвес, харын база Уралдың болгаш Барыын-Сибирь системазының электроэнергия хандырылгазынга ажыглаар херек деп оратор чугаалаан.

Төп Казахстанның хөгжүлдезинде холбашкан айтырыгларны тускайлан шиитпирлеп шыдаар эртем-шинчилел төвүн Карагандага тургузар саналды Б. Ф. Братченко киирген.

• • •

Москвага июль 14-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму ажылын үргүлчүлээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Автоматчыдылга болгаш машина тудуушкунунуң талазы-биле Күрүне комитединиң Даргазы А. И. Костоусовтуң илеткели-биле эртенги хурал өгелээн.

Эш А. И. Костоусовтуң илеткели

Бистиң улус ажыл-агыйывыс чаа кедурлуушкүнде туруп турар. СЭКП-ниң XXI съездизиниң хүлээп алганы канчаар-даа аажок улуг программазын күүседир талазы-биле кайгамчыктыг чедиишкиннериниң дугайын херечилеп турар сан-түүнерни А. И. Костоусов чижек кылдыр көргүскен.

Машина тудуушкунунуң болгаш металл болбаазырадыр бүдүрүлгелериниң продукциялары 1959 чылда 15 хуу, а эрткен чылдың ол-ла үезинде деннеэрге 1960 чылдың баштайгы чартында — 17 хуу өскен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Автоматчыдылга болгаш машина тудуушкунунуң талазы-биле Күрүне комитединиң бүүү-ле ажыл-чорудулгалары партияның XXI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун шиитпирлерин күүседиринге чагырткан деп эш Костоусов чугаалаан. Чижээ, партия ТК-ның июнь пленумунга холбаштыр организастаан делгелгеге көргүскен дериг-херекселдернин эргижирээн хевирлерин солуурунун дугайында саналды киирген турган.

Анаа делгээн 355 машиналарның 82-зин 1959 чылда бүдүрүлгеден дужурген, бо чылдың планында көрдүгенин ёзугаар ам-даа 170 эрги машиналарны бүдүрүп үндүрерин соксадыр деп турар. Химия, пөс-таавы болгаш аъш-чем үлетпүрүнге дериг-херекселдерни тургузарының дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өлүүн каш доктаалдарының күүсеттинин турарын база хынаан. Чаа техниканы тургузарының талазы-биле ажылдарны таарыштырарынга, улус ажыл-агый чөвүлелдериниң болгаш бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгаларында четпестерни узуткаар талазы-биле эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерининге дузалаарынга ол чорук ажыктыг болган. Машина тудуушкунунга эртем-шинчилел болгаш конструктор ажылдарын кол-кол эртем-шинчилел институттарының күүү-биле таарыштырарының дугайында шиитпирни Комитеттиң саналын ёзугаар үндүрген.

Эвилелдешкен республикаларның, ССРЭ-нин министерстволарының болгаш төп албан черлериниң планнарын ёзугаар эрткен чылдың болгаш бо чылдың баштайгы чартыының дүргузунда бүдүрүлгениң мурнакчы технологиязын, механизастаашкының болгаш автоматчыдылгазын нептередириниң талазы-биле 1700 ажыг улуг хемчегларни боттандырып чорутканын Комитеттиң даргазы медеглээн. Бүдүрүлге черлерин машиналар-биле хандырган чорук хөй күш үнер болгаш аар ажылдарны механизастаарының хемчээлин улгаттырар арганы берген. Ындыг-даа болза бо айтырыг талазы-биле СЭКП-ниң XXI съездизиниң шиитпири үлетпүрүнүн дыка хөй адырларында ам-даа дыка шүшпеҥ боттанып турар. Торф казар, шил, шаажан кылыглар, ыяш болгаш аъш-чем үлетпүрүнде, машина тудуушкунунда болгаш металл болбаазырадырында бүдүрүлге ажылдарын хол-биле кылып турар ажылчыннарның ниити саны онза хөй болуп турар. Материалдарны, белен кылыгларны, кескинди артынчыларын сөөртүрүнде, бажын иштп арыглаарында болгаш өске-даа аар болгаш бүдүрүкчү эвес ажылдарда ам-даа дыка хөй кижилер ажылдап турар. Ынчангаш бо бүүүде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң улуг курлавырлары бар болуп турар.

Эргежок чугула машиналарның болгаш механизмнерниң бүдүрүлгезин ниити көвүдедири-биле чергелештир хол-биле кылыр аар ажылды чиигедири-биле транспорт ажылдарын механизастаарының чепсек-херекселдерин белеткээр ажылды чорудар тускай адырны тургузар херек.

Комплексилиг механизастаттынган болгаш автоматчыттынган цехтерни база бүдүрүлгелерни тургузарының дугайын чугаалааш, эш Костоусов ол ажылдарның чоруттунуп турар хемчээли ам-даа четпес деп демдеглээн. Чүүл-бүүр бүдүрүлгелерни автоматчыдарының үлегер-схемазының болгаш чепсек-херекселдериниң чок болуп турар чоруу төлевилел ажылдарынга чергелешкек чорукту база эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларының күштерин шын өвөс ажыглаар чорукту болдуруп турар. Үлетпүрүнүн чүүл-бүүр адырларынга дуржулга-көргүзүлге черлерин қыска хуусаа дургузунда тургускаш, үлетпүрге калбаа-биле ажыглаары-биле комплексилиг механизастаашкының болгаш автоматчыдылганың эң чаа үлегер-схемазын, чепсек-херекселдерин оларга ажылдап кылыр херек. Улус ажыл-агыйның бүүү адырларынга 81 дуржулга-көргүзүлге бүдүрүлгелерин организастаарының дугайында саналды республикалар-биле болгаш улус ажыл-агый чөвүлелдери-биле кады комитет ажылдап кылган. Бүдүрүлгениң ниити хемчээлинин иштинде дуржулга-көргүзүлге бүдүрүлгелериниң кылыр ажылының ниити хемчээли 1965 чылда мынлыг: шойнуң 30 хуузун, кацыны—24, проканттың—28, чүүк автомобильдериниң —27, подшипниктериниң—17 хуузун бүдүрүп үндүрер. Дуржулга-көргүзүлге бүдүрүлгелерин улус ажыл-агыйының эң чугула тудугларынга киир санаары, оларның сан-хөө, материал-техниктиг хандырылгаларын долузу-биле боттандырары эргежок чугула.

Чаа техниканы тургузарының талазы-биле ажылдың эчис сорулгазы —ону улус ажыл-агыйынга калбаа-биле нептередири болур. Дериг-херекселдернин, машиналарның болгаш приборларның чаа хевирлерин калбаа-биле бүдүрүп үндүреринин айтырыынга илеткелчи база доктааган. План ёзугаар алыр болза, эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталында үлетпүр продукцияларының чаа хевирлериниң баштайгы 759 кезектерин кылып үндүрер турган. План херек кырында 425 хевирнин продукцияларының талазы-биле күүсеттинген. Чаа техниканы бүдүрүнде улуг четпестернин бирээзи болза кылыгларның баштайгы хевирлерин шынар чок кылып турарында. Баштайгы шенелде хевирлерни бүдүрүп үндүреринге күштү болгаш материалдыг хөрөнгилерни чарыгдааш, а оон соонда бо талазы-биле ажыл соксай бээр ындыг таварылгалар дыка хөй, ынчангаш ындыг практиканы узуткаар херек.

Бо чеди чылда капитал салыышкының колдуунда-ла ажылдап турар бүдүрүлге черлерин чаартырынга болгаш чаа үүлдер-биле дериириниге ажыглаар дугайында СЭКП-ниң XXI съездизиниң шиитпирин боттандырары дериг-херекселдерге чарыгдалдарның ниити хемчээлин көвүдедирин негеп турар. Чуртта бар болуп турар 350 мун санныг эргижирээн, куду продуктулуг дериг-херекселдерни солуурунга 210 мун чаа белик бүдүрүкчүлүг машиналарны, станоктарны болгаш агрегаттарны кылыр болза четчир деп санап көрген. Ындыг чаартылга 250 мун ажыг кижини өске ажылдарга хостаар болгаш бир чылда 3 миллиард чедип турар рубль камналганы улус ажыл-агыйынга бээр.

Амгы үеде машина болгаш прибор тудуушкунунун эн чугула адырларын хөгжүдүрин дүргедиринин дугайында саналдарны белеткеп турарын эш Костоусов медеглээн.

Амгы үеде чурттун иштинде 125 мун ажыг аттыг машиналарны, приборларны болгаш машина тудуушкунунун кылыгларын бүдүрүп үндүрүп турар. Кылыгларның хевирлерин кызырар болгаш дыка камналгалыг кылдыр оларны бүдүрер аргаларның барын шинчилел көргүскен. Дыка хөй институттар ол чугула сорулгаларны боттандырарынче өгелеп киришкен.

Бүүү-ле үүлдерге эң-не чугула ажылдарның бирээзи болур дериг-херекселдерни чаартырының айтырыгларының дугайын эш Костоусов бодунун илеткелинге база тодаргайы-биле чугаалаан.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Төвүлелиниң даргазынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң телеграммазы

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко июль 13-те Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Төвүлелиниң даргазы дээрги Хосе А. Корреага телеграмма чоруткан. «Американың Каттышкан Штаттарының шериг ужар-чүүлүнүн Совет Эвилелинге удур болгаш бүүү-ниитиниң тайбыңына кыжаныышкынны тургузуп турар чаа агрессчи үүлгедиишкиннериниң дугайында» айтырыгны чугаалажып көөрү-биле Айыыл чок чоруктун Төвүлелин дүрген чыылдырарын ССРЭ-ниң чазаның дилээнин ында медеглээн.

Айыыл чок чоруктун Төвүлелиниң май 23-тен 27-ге чедир чугаалажып көрү

ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧАРТЫЫНДА ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң медеглелинде чугаалап турары болза үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң талазы-биле чылдың баштайгы чартыының планы 104 хуу күүсеттинген. Оон-биле кады үлетпүр бүдүрүлгези бүдүн 1960 чылга көрдүнгениниң дыка бедик темпиле хөгжээн. Эрткен чылдың баштайгы алды айларыбиле деңнээрге бүдүрүлге хемчээли 10-дан хөй хууга, азы барык 70 миллиард рубльге өскен.

Эвилелдешкен республикалар шуптузу продукциларны ниитизи-биле бүдүрериниң болгаш кылыгларын чугула хевирлериниң хөй нуруузунун талазы-биле чартык чылдың планын күүсеткен. Планын 99,6 хуу күүсеткен Актюбинскиниң улус ажыл-агый чөвүлелинден аңгыда улус ажыл-агый чөвүлелдери шуптузу планнарны ажыр күүсеткен.

Кара металлдарны бүдүрүп үндүреринин бедик темпизиниң дугайын медеглелде чугаалаан. Бо талазы-биле чеди чыл планында айыттынган өзүлдениң чылда ортумак деннелин ашкан. Оттулар үүлдүн ниити тывыжында одалганын эн-не камналгалыг хевирлери—нефтиниң болгаш газтың ниити деңзизи чуртта өскен. Ол ышкаш химия үлетпүрүнүң продукциязының чугула хевирлерин бүдүрери көвүдээн.

Чылдың баштайгы чартыында машина тудуушкуну болгаш металл болбаазырадылгазы үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң өзүлдезинден шалыпкын темп-биле хөгжээн. Аар машина тудуушкунунуң продукцияларын бүдүрери көвүдээн.

Эрткен чылдың баштайгы чартыында деңнээрге мооц адаанда үүлдерни мынчаны хөйну бүдүрген: шойну—1,9 миллион тонна, каңны—2,1 миллион тонна, прокатты—2,2 миллион тонна, нефтини — 9 миллион тонна, газты—5 миллиард кубометр, хөмүр дашты—5,4 миллион тонна, электроэнергияны—15 миллиард киловатт-шак, минералдыг чемишчидилгелерни—452 тонна, демир кезер станоктарны—2,2 мүн кезекти, химия дериг-херекселдерин—364 миллион рубльге хөйну бүдүрген болгаш алюминийни, чести, коргулчунну, ак демирни, магнийни болгаш магнийлиг эзилдириглерни, никельди, титанны, кобальтыны бүдүрүп үндүрери көвүдээн. Ол ышкаш улустун хереглээр бараанларын бүдүрүп үндүрери дыка көвүдээн. Чижээ, пөстерни бүдүрери 243 миллион дөрбелчин метрге көвүдээн, иштики болгаш даштыкы белен хептерни—23 миллион кезекти, хөм идиктерни — 19 миллион эшти, бажың иштиниң херекселдерин—барык 900 миллион рубльге хөйну бүдүрген.

Эртем-шинчилел болгаш төлевилел-чогаадылга организациялары-биле кады ажылдап тургаш, бүдүрүлге черлери чаа хевириниң машиналарын, механизмнерни, аппараттарны болгаш приборларны тургузуп, ажылдалга киргеш, эргижирээн үүлдерни эң чаа конструкциялар-биле солаан.

Ол ышкаш чаа үүлдер чогаадыкчылары болгаш чаартыкчылар база эки ажылдаан. Чылдың баштайгы чартыында олар ийи миллион ажыг саналдар киирген. 1,3 миллион ажыг чогаадылгаларны болгаш чаартыкчы саналдарны улус ажыл-агыйында ажыглап эгелээн, ол чорук чылда 6,5 миллион ажыг рубль камналганы бөөр.

Эрткен чылдың баштайгы чартыында алдынган орулганын түңү-биле деңнээрге үлетпүрүнүң рентабельдии улам көдүрүлген.

Көдээ ажыл-агыйның хөгжөөнинин сан-түңнерин ТСЭ-ниң медеглелинде айыткан. Көдээниң ажыл-ишчилери часкы тарылганы чедиишкинниг эрттирген. Оон планы ажыр күүсеттинген, чазын чажар кызыл тасты, үрезинин алыр кукурузаны, силосту болгаш ногаан чемнерни, көгже культураларын, үрезиниг бобыларны, чигир свеклазын, тарымал тоорукту, хөвөөни эрткен чылдыындан хөйну тарып чашкан, а ол ышкаш лень долгунецти база ногааларны хөйну тарып өлурткан. Көдээ ажыл-агый культураларының шуптузунуң тарылга шөлү эрткен чылын 196,3 миллион гектар турган болза, бо чылын—202,9 миллион гектар болган.

Мал ажылы улам ынай хөгжөөн. 1959 чылдың июль 1-де турганы-биле деңнээрге колхозтарга, совхозтарга мыйыстыг бода малдың баш саны оон 6,3 миллион башка көвүдээн. Чылдың баштайгы чартыында колхозтар болгаш совхозтар 1959 чылдың бирги чартыынга деңнээрге эзт бүдүрүлгезин 19 хуу көвүдеткен. Күрүне 430 мүн тонна эзти садып алган. Ол болза эрткен чылдың бирги чартыындан 17 хуу хөй ийикпе азы 1953 чылдың бо-ла үезинде белеткеттингениниң болгаш садып алдыганындан 3,4 катап хөй болуп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг базазының быжыгышкыны үргүлчүлеп турар.

Ниити ажыглалдың демир өрук, далай, хем, агаар болгаш автомобиль транспорттары чартык чылдың планнарын ажыр күүсеткен. Чүктер сөөргүлгези дыка өскен.

Күрүне планын ёзугаар тускайлаан хөренгинин күселя-биле капитал салыышкыннарының хемчээли чылдың бирги чартыында 113 миллиард рубль болган болгаш эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге оон 13 хуу көвүдээн.

Чурттун улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны эрткен чылдың баштайгы чартыының төнчүзүнде турганы-биле деңнээрге оон 3 миллион 900 мүн кижиге көвүдээн. Үлетпүрде болгаш транспортта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планы ажыр күүсеттинген.

Чылдың баштайгы чартыының төнчүзүнде 20 миллион хире ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар кызырган ажыл хүнүн ёзугаар ажылдап турган. Чурттакчы чон чүүл-бүрү төлевирлерни болгаш чиигелделерни 122 миллион рубль түңге алган, ол болза 1959 чылдың бирги чартыында түңден 6 миллиард рубльге хөй болуп турар.

Чылдың баштайгы чартыында үүрмектеп садар баргаан саарылгазының планы ажыр күүсеттинген. Эрткен чылдың баштайгы чартыынга турган деңневир өртектер-биле деңнээрге ол 9 хуу өскен.

Социалистиг культураны хөгжүдеринге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Ниити эртем школаларынга, ажылчын аныяктар школаларынга, көдээ болгаш улуг улус школаларынга өөренип турган 33,3 миллион кижиниң 1 миллиону бо чылдың чазынында ортумак школаны дооскаш, бышкан билигниң аттестадын алган. Бо чылын дээди өөредилге черлери 350 мүн ажыг аныяк тускай эртемниглерни, техникумнар болгаш өске-даа ортумак тускай өөредилге черлери—480 мүн ажыг кижини белеткеп үндүрген. Эртем албан черлериниң четкилери база калбарган.

Чуртталга болгаш культура-амыдырал черлериниң тудуу улам ынай хөгжөөн. 17 миллион дөрбелчин метр хире шөлдүг чуртталга бажыңнарын ажыглалга киргеп.

Ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының өзүп турарының, кадык камгалалын болгаш медицина хандырылгазын экижиткениниң түңнелинде, ССРЭ-ниң чурттакчы чонунун аарыыр болгаш өлүр чөруу улам кызырылган. Баштайгы сан-түңнелдерни ёзугаар чурттун чону 1960 чылдың июль 1-де турганы-биле алырга 214 миллион 400 мүн кижи болган.

(СЭТА).

ЧАДААНА ХООРАЙ БӨГҮН

Чадаана хоорайның чурттакчылары боттарының хоорайын областың ийи дугаар төвү деп чоргаарал-биле чугаалажып турарлар. Оларның ооду шынап-ла чөптүг. Ол болза бистиң областың барын талакы районнарының белдири болуп, чыл бүрүде өзүп, чаагайжып турар аныяк хоорай.

Хоорайда албан черлериниң, бүдүрүлгелериниң, культура-амыдыралдың болгаш чурттаганың тудуглары чыл келген тудум-на көвүдеп турар. Ында райүлетпүр комбинады, АТК, СТС, сортулуг далган тыртырар улуг күштүг дээрбе болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер бар. Ол бүдүрүлгелериниң коллективтери чеди чылдың ийиги чылының бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустун социалистиг чарыжының хиржиктилери болуп ажылдап турарлар. Ону мындыг чижек хереченлеп турар. Райүлетпүр комбинадының көргүзүг самбыразында мындыг хүлээлгелерни бижээн: ниити продукция бүдүрер планны бо чылдың декабрь 1-де күүседир болгаш планжыр 200 мүн руубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрер. Оон иштинде бажың херекселдерин сентябрь 1-ге чедир 210 мүн рубль түңге, даараан кылыгларны октябрь 1-ге чедир 130 мүн рубль түңге кылып үндүрер. Ылаңгыя колхозчуларның бажыңнарынга хереглээр столдарны, сандайдарны хөйну кылып үндүрер сорулга салгаш, ону ам кылып турары өөрүнчүг.

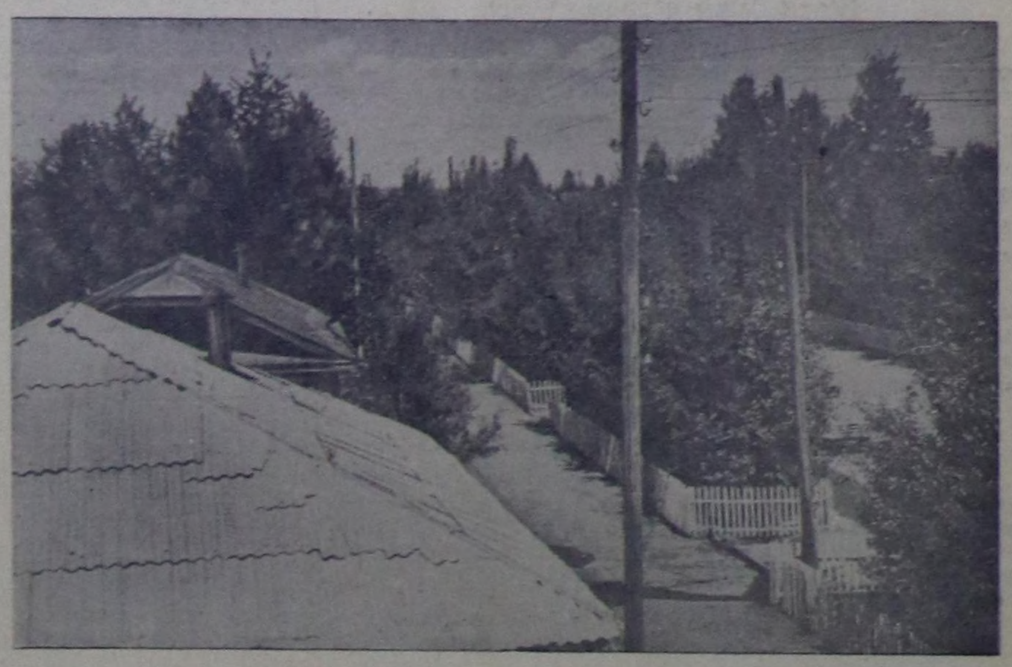

Чурукта: Чадаананың Ленин кудумчузун бажың кырындан тырттырганы.

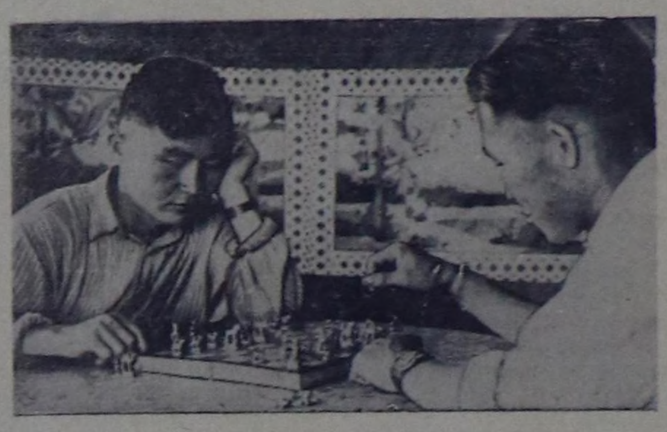

Чурукта: Чадаананың райүлетпүр комбинадының чазаныкчылары Күжүгет Кан-оол (солагай талазында) биле Калдар-оол алышкылар бажыында.

Райүлетпүр комбинадында Күжүгет Кан-оол болгаш Калдар-оол алышкылар ол бүдүрүлгениң коллективинде мактадып, социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турарлар. Ылаңгыя Күжүгет Кан-оолдуң портредин улгаттыр чураан, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчаптың ындыг портреди-биле чергелештир районнуң Культура бажыңында азып каан турар. Кан-оолдуң ол портрединин адаанда мынча деп бижээн: «Күжүгет Кан-оол — чазаныкчы. Ажыл нормазын 135 хуу күүседип турар. Нормазын 140 хууга бедик шынарлыг кылдыр үргүлчү күүседирин хүлээнген». Ол ышкаш ол-ла бүдүрүлгениң чазаныкчызы А. Межовту болгаш АТК-ның чоланчызы М. Шаудиновту областың хүндүлел самбыразында киргеп. Бо чижектер безин чеди чылга чадааначыларның салыышкынын хереченлеп турар.

Чадаанада культура-амыдыралдың хөй албан черлери бар. 4 школалар — ийи ортумак, ийи эге школалар бар. Чаа эрткен өөредилге чылында оларга мүн чыгыы, тодаргайлаарга 937 уруглар өөренип турган. Онгу классты бо чылын 40 кижи дооскан. Ол школаларда 70 ажыг башкылар — хоорайның интеллигенциязының улуг отряды ажылдап турар. Оон аңгыда музыка школазы база бар. № 1 школаның өөреникчизи чораан болгаш Москваның Ломоносов аттыг университедин дооскан Монгуш Комбу ам ол школаның директору болу берген. РСФСР-ниң школазының алдарлыг башкызы Кыргыс Долгар база ында ажылдап турар.

Районнуң Культура бажыңы, ийи клубтар, ийи библиотекалар, «ВЛКСМ 40 чылы» аттыг кинотеатр, ном садыы, өөредилге бараанларының садыы чижектиг черлер хоорайның чонунуң культурлуг негедезин хандырарының херээнге бараан болуп турар. Районнуң чаа туттунган Культура бажыңынга кирген кижи бистиң чурттун чеди чыл планының көргүзүглериниң аңгыда, областың болгаш районнуң чеди чылының көргүзүглери-биле таныжып ап болур. Культура талазы-биле бир чаа чүүл болза, районнуң Культура бажыңында улусчу театр организаттынганы болур. Чадаананың боттывынгыр ураң чүүлүнүң киржиктизи, ында музыка школазының директору С. Бухтуев чаа бооп эрткен область көрүлдезинге талантылыын көргүскен.

Ийи столоваялар, район магазини, хоорайның ол-бо талаларында үлетпүр бараанларының болгаш аъшчеминиң магазиннери, чунар бажың, гостиница, парикмахерская, фото-чурук тырттырар чер, электростанция, колхоз рыногу, уруглар садтары, яслизи дээн чижектиг хандырылганың албан черлериниң ажылдакчылары совет кижилериниң өзүп турар материал-культурлуг хереглел-негелделерин улам-на экизи-биле хандырар дээш ажылдап турарлар. Район магазининге кижи кире бергеш, чадааначыларның болгаш черле чоннуң культуразының кайы хире бедөөнин дораан-на эскерип каар. Чамдык кижилер белен хептер бөлүүнде, чамдыктары пөс-таавы бөлүүнде, бир кезек кижилер культура бараанларының бөлүүнде янзы-бүрү бараанларны шилээн турар. Культура бараанларының бөлүүнден приемниктерни, радиолдарны, янзы-бүрү ырлар пластинкаларын садып алыкчылар мурнун булаажып, шилип ап турарлар. Столоваяда чем быжырыкчызы эш Хүренмей, кежээки магазинде эш Давыдова болгаш оон-даа өскелер чоннуң хүндүткелин чаалап алганнар. Ылаңгыя эш Хүренмейниң портреди областың Кызылда хүндүлел самбыразында.

Чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга талазы-биле Чадаана хоорай эң дээре район төпериниң бирээзи болуп турар. Хоорайның барык шуптузу кудумчуларында тарып олурткан ыяштар хоорайны каастап, кижилерниң сеткил сагыжын сергедип турар. Ылаңгыя Ленин кудумчузунуң ийи талаларында чыскаалдыр үнген ыяштар кудумчунуң ол-бо талаларында бажыңнарны дуглай берген. Ленин кудумчузун бажың кырындан безин чуруика тырттырарывыска бажыңнарны ыяштар дуглап турар болду. Хоорайның ортузунда сесерлик чадааначыларның селгүүстеп, дыштаныр чери болу берген.

Боттарының төрээн хоорайын чаагайжыдып ногаанчыдар дээш чадааначылар хөй ажылдарны кылып турар.

— Банк коллективиниң, уруглар телизинин, харызаа конторазының, заготзернонуң болгаш өске-даа коллективтернин кежигүннери хоорайны ногаанчыдар талазы-биле эки ажылдап турар—деп биске хоорай Совединиң ажылдакчылары таныштырды. Кудумчуларда бадырган бугаларның суу тарып олурткан үнүштерни суггат-биле хандырып турар. Чанынга тарып олуртуруп бо күзүн дооздар.

Чадаанада чаа тудуглар хөй-хөйү-биле немежип турарын хоорайның кудумчуларын кезээн кижи дораан эскерер. Ылаңгыя чуртталга бажыңнарының тудуу калбарган болгаш мөөн сонгаар улам көвүдээри хоорайның планында көрдүнген. Бо чылын 2—4 аал ишти чурттаар 50 чуртталга бажыңнарын тудар. Оларның чамдыызында ам чадааначылар чурттай берген. 160 уруглар өөренир чаа школаның тудуу дооступ турар болгаш ынчангаш чаа өөредилге чылында база бир улуг школа немежир.

— Бо школаның чанынга 520 уруглар өөренир школа-интернаттың 72 метр узун дурттуг үш каът бажыңының тудуу 1961 чылда эгелээр—деп районо эргелекчизи эш Седип биске тайылбырлады.

Адакы каъдынга ресторан, кырында каъдынга гостиница турар ийи каът даш бажыңның тудуу ам кидин-не чоруп турар. Хоорайның улуг электри станциязының тудуу 1961 чылда эгелээр.

— Чыл бүрүде-ле 1000 дөрбелчин метрден эвээш эвес шөлдүг чуртталга бажыңнары бистиң хоорайга туттунар—деп хоорай Совединиң даргазы эш Очурнуң чугаалыындан алырга, Чадаана хоорай чыл келир тудум-на улуу-биле өзер дээрзи тодаргай.

Совет Тыванын хоорайларының болгаш суурларының өзүп сайзырап, чаагайжып турарын, оларның келир үеэнинин магалыг чаагайын Чадаана хоорай хереченлеп турар.

Чурукта: ВЛКСМ-ниң 40 чылы аттыг кинотеатр.

Хөй-хөй чурттакчылар 10—15 ыяштарны олуртуп, суггарып ажаап турар. Хоорай Совединиң депутаттары эштер Гурков, Широченко, Давыдова чижектиг кижилер ногаанчыдылга талазы-биле өскелерге үлегер көргүзүп турарлар. Хоорайга ам ийиги сквер-садты Культура бажыңының

Чурукта: 2—4 аал ишти чурттаар чаа бажыңнарлыг кудумчу.

Сөзү Б. Хөренмейниң, фотолар В. Лутковтуу.

1960 чылдың бирги чартыында социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган көдээ ажылагыйның мооц адаанда мурнакчыларын СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомунуң доктаалын ёзугаар Хүндүлел самбыразынга киирери болза:

КАА-ХЕМ РАЙОН

У. Яковлева—Ленин аттыг колхозтуң саанчызы.
Д. Дембирел—«Совет Тыва» колхозтуң хойжузу.
В. Жирнова—«Октябрь 14 чылы» колхозтуң бызаа ажаакчызы.
В. Скорябкин—«Кызыл тук» колхозтуң хаван ажаакчызы.
О. Тукар—«Совет Тыва» колхозтуң хойжузу.
В. Попелаев—«Тиилелге» колхозтуң инек кадарчызы.
Т. Гербыш—«Октябрь 14 чылы» колхозтуң хаван ажаакчызы.
Т. Лас-оол—районнуң мал эмнелгезинин кол эмчизи.
Э. Хорма—«Тере-Хөл» колхозтуң хойжузу.
Е. Глушкова—«Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы.

ЭРЗИН РАЙОН

Л. Сагаачы — «Кызыл сылдыс» колхозтуң саанчызы.
С. Бижээ—«Чаа орук» колхозтуң хойжузу.
Л. Идам—«Мөрен» колхозтуң инек кадарчызы.
С. Чамбал—«Мөрен» колхозтуң хойжузу.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

А. Новикова—«Искра» колхозтуң бызаа ажаакчызы.
В. Цыбина—«Өөк» совхозтуң бызаа ажаакчызы.
Г. Федулова—«Кызыл тараачын» колхозтуң хаван ажаакчызы.
Н. Горева—«Хадың» колхозтуң хаван ажаакчызы.
Р. Глухих—«Өөк» совхозтуң куш ажаакчызы.
М. Чимбии—«Өөк» совхозтуң хойжузу.
О. Тандан—«Өөк» совхозтуң хойжузу.
С. Баукова—«Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы.
М. Бичии-уруг—«Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы.

Пленумга алдар кылдыр

Кызылдың үлетпүр комбинадының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары июньнуң бүдүрүлге планын ниити продукция талазы-биле 100,4 хуу, бараанныг продукция талазы-биле 114,3 хууга күүседкеш, Пленумнуң ажыттынар хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражып турарлар.

Столяр цегинин коммунистиг күш-ажылдың ады дээш демисежип турар бригадазы июньнуң бүдүрүлге планын 170 хууга күүседкеш, комбинаттың ангы-ангы цехтериниң болгаш бригадаларының арызына чарыштың бирги черин алган.

Ол ышкаш ательеде А. Юрьеванын бригадирлээни эр улустун чүгүрүн даараар бригаданың даараныкчылары боттарынга алган хүлээлгезин 143 хууга күүседкеш, чарыштың ийиги черин ээлээн.

Деңзи септээр цехтиң септекчи мастерлери июньнуң бүдүрүлге планын 125,6 хууга күүседкеш, бригадалар арызынга чарыштың база-ла мурнакчызы болган.

ОБЛАСТА КОМБАЙННАР СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ МЕДЭЭЗИ

(1960 ч. июль 10-да, хуу-биле)

Районнарның колхозтары	Тараа комбайннары.	Силос ажаар комбайннар.
Барын-Хемчик	100,0	25,0
Чаа-Хөл	83,7	80,0
Бай-Тайга	59,1	25,0
Сүт-Хөл	47,4	25,0
Чөөн-Хемчик	42,6	12,5
Улуг-Хем	36,8	—
Тес-Хем	36,4	—
Өвүр	33,3	—
Каа-Хем	19,0	12,5
Бии-Хем	3,4	18,2
Такды	—	—
Совхозтар:		
«Өөк»	73,3	50,0
«Элегес»	73,0	41,7
«Межегей»	59,4	16,7
«Тиилелге»	52,2	—
«Кызыл партизан»	42,9	—
«ҮТКА-ның 25 чылы»	15,8	60,0
«Барлык»	11,5	—

Июль 10-га чедир областа тараа ажаар комбайннарның чүгле 40,9 хуузу, оон иштинде колхозтарда 37,7 хуузу, совхозтарда 48,3 хуузу септеттинген. Силос ажаар комбайннарның септелгези областа 23,5 хуу, оон иштинде колхозтарда 18,3 хуу, совхозтарда 31,8 хуу септеттинген болгаш эрткен чылдың бо үезинин деңнелинден оранчок жуду болуп турар. Тракторнуң сиген кестирер машиналарының септелгези эрткен чылдың июль 10-да обласка 91,2 хуу турган болза ам чүгле 52,5 хуу болган. Такды районнуң колхозтары септезе чогуур 38 комбайнның чаңгызын-даа септевээнин бо медээ көргүзүп турар. Ол ышкаш Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем, Өвүр районнарда болгаш «Барлык», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда септелге база пат чоруп турар.

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИ

Июль 10-га чедир областың колхозтарында 3216 га черниң сигени кестинген. Оортан 1897 га черниң сигенин белүп сараатгаан. Каа-Хем, Эрзин, Тожу районнар эвээн хөй черлериниң сигенин кескен, а Бай-Тайга, Өвүр Барын-Хемчик, Чаа-Хөл, Улуг-Хем, Тес-Хем, Бии-Хем районнар июль 10-га чедир сиген кеспээн. Совхозтар 1233 га черниң сигенин кескен болгаш оортан 108 ганын сигенин бөлүп сараатгаан.

МАЛ—ЧАЙЛАГЛАРДА

Шеми бажы сериин чайлаг

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң малчыннары ниитинин малының чайлагладыышкынын организастыг чорудуп турарлар. Шеми бажының серии, оттуг чайлагларында шупту 13 кодан аалдар, № 1 болгаш № 2 ферманың 500 ажыг саар инектери чайлаглап турар.

Хойжулар Маннай-Кара, Кечил-оол, Бошкажык олар кадарып турар малының семиртилгезин шын организастап турар. Бо малчыннарның кадарып турар хойларының хой бүрүү-ле хонукта 700 грамм чедир немелде деңзини ап турар.

Колхоз баштаар чер малчыннарже почта дажылгазын база эки организастаан. Малчыннар область болгаш төп солуннарның чаа номерлерин үүктел чок ап турарлар. Көдээ Советтиң депутаттары М. Донгак, Д. Монгуш олар чайлагларга доктаамал барып, солуннардан номчулгаларны, беседаларны эрттирип турарлар. № 1 сүт-баран фермазының турар чайлаанда кызыл булуңну база тургускан.

Х. АРАКЧАА.

Малчыннарже сагыш салыр

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг болгаш «Чодураа» көдээ ажыл-агый артельдериниң малчыннары элээн хөй бода, шөөр малды Шуурмакта эки от-сигенниг серии черлерде чайлаглаткан.

Бо чылын Шуурмактың чайлагларында от эки үнген. Малчыннарның коданында малдарының күшденгели хүн бүрү немежип, семирип турар. Ынчалза-даа ында ажылдап турар колхозчу ажыл-ишчилериниң оргузунга культура-массалыг болгаш политкижизидилгелиг ажылдар чоруттунмайн турары хомуданчыг.

Чайлагларга кино, концерттерни көргүзүп, дерги садыгларын организастап, лекция, беседаларны номчуп. харылзаа ажылын эжижидерин малчыннар күзеп турар.

Ол чайлагларда малчыннарга кижи әмчилери барбайын турар. Малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче кичәәнгей салыры мегеттинип турар.

С. СЫРАТ-ООЛ.

Чайлаглаан

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозу часкы кыргылдада 15 тонна эки шынарлыг дүктү алган. Электри-биле хой кыргып турган Т. Хандываа, Т. Өдек олар хүнде 30—40 хойларны кыргып, 50 — 60 кг дүктү ап турганнар.

Кыргылда доостуру билек колхозтуң малчыннары чайлагларже көжүп үнүпкеннер. Кадарчы К. Чанчып, К. Шагдыр 1500 баш иртти, К. Шагдыр 1000 өскүнү, К. Сүрүн-оол, Б. Хемер-оол 1000 баш хойну Куйлуг-Хем чайлагларында аппарган.

Т. ДАДАР-ООЛ.

800—900 грамм

Таңды районда «Межегей» совхозтуң кадарчызы Б. Петренко бо чылын төрээн 105 инектиң бызааларын бүрүн өстүрүп турар.

Дуржулгалыг кадарчы инектерниң одарын эки организастап, сүт саалдазын бедитпишаан, амгы үеде хонукта инек бүрүзүнден ортума-биле 800—900 грамм немелде деңзини ап турар.

В. ШОЙЛАА.

164 кулун

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң хоочун чылгычызы Назын-оол бо чылын төрээн 164 бенин кулуннарын чаңгыс-даа чидириг чокка менди камгалап алган. Оон каладында 700 баш мал бар. Чылгычы чылгызын Чингилигниг чаагай от-сигенниг тайгазында чайлаткан, чылгының семирип турары аажок.

А. МУМБАЛДАЙ.

ЧИДИГ БИСТИГ КАДЫЫРЛАР-БИЛЕ...

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң бирги болгаш ийиги хову бригадаларының кежигүннери ниитинин малынга 2700 тонна сигенни, 200 тонна силосту белеткээр даалганы алгаш, мал чемнериниң белеткелинче киргеннер.

Эш Комбукайның бригадирлөөни № 1 бригада Аныяк-Чыргакының Элдиг-Хемде, Доштуг-Кара-Сугда 10 ажыг хол кадыырлыг ажылдап турар. Ында ниитизи-биле 25 кижи сигенни кезип, бөлүп сараттап турар. Сиген кезилдезинин баштайгы хүннеринде 16 га черниң сигени кестинген. Оон 24 тонна деңзилиг 4 сараатты тургускан болгаш 400 долгакты кылгаш, ыышта аскан. Сигенчилерге немештир 10 кижини июль 11-де аткарган.

№ 2 хову бригадазындан (бригадири эш Дембикей) 16 кижи Чаштыг-Хемниң терең сигеннерин хол кадыырлары-биле чулгүй шаап эгелөөн. Баштайгы хүнде 10 ажыг гектар черниң сигенин кескен. Курган сигенни бөлүп, сараттаары база эгелөөн. 5 тонна сигенни сараттаан.

Ниитинин малынга хоолулуг чемнерни белеткээринин чарыжынга шылгаракчылар ажылдың баштайгы хүннеринде-ле илереп турар. Хол кадыыры-биле сиген кезип турар эштер К. Сувац-оол, К. Сотпа, бөлүкчүлер С. Кумаян, К. Өшкү (№ 1 бригадада) олар хүн нормаларын 140—160 хуу күүседип турар.

Чыраа-Бажы школазының бүдүрүлге практиказын эрттирип турар 40 өөреникчилери башкы эш С. Алдын-ооллуң удуртулгазы-биле мал чемнериниң белеткелинче киргеннер. Өөреникчилер колхозтуң малынга 500 тонна сигенни, 1000 тонна силосту белеткээрин хүлөөнгеш, Дагыр Шеминиң Кара-Сугда хол кадыыры-биле ажылдап турар. Сиген үнүжү амдыызында хиреліг болганы-биле аттың болгаш тракторнуң сиген кезер машиналары ажыглаттынмайн турар.

№ 1 хову бригадазының кежигүннери О. Чимит, К. Дукур-оол, К. Бопай сигенниң дужуттуун бедидериби-ле 120 гектар сиген шөлүн суттарган. Баштай суттарган шөлдерниң сигени тереннедир үнген.

* * *

Июль 10-да Ленин аттыг колхозтуң 12 хол кадыырлыг сигенчилери Кызыл-Чыраада сиген кезип киргеннер. Баштайгы хүнде олар өлөөн каш гектар черниң сигенин кескен. Сесегеде тракторнуң ийи сиген кезер машиназы июль 11-де кезип киргеннер.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

Хожудаашкындан уштунар

Бо чылын Өвүр районга 680 муң рубль-биле 320 уруглар өөренир чаа 2 улуг школаларны, 210 муң рубль-биле кайызынга-даа 4 аал ишти чурттаар ийи чуртталга бажыңнарын, Хандагайтыга, Саглыга кайызынгадаа 50 уруглар турар 2 интернатты тудуп доозар деп улуг сорулга салдынган. Тулуглар кылынга күрүне хөй түүнүг акша-хөрөңгини үндүрген

Ындыг болганда ам үүү кылдынганыл деп айтырыгны салыр апаар. «Торгалыг» колхозта улуг школа тудуу 1959 чылда эгелөөн хирезинде, мынчага чедир доозулбайн турары кайгамчык. Оон ханазы туттунган болгаш оргазы ам салдынып турар. Школаны чаа өөредилге чылында ажыглалга киирер үүве төлөөде, бүрүн дериг-херекселдери-биле четчелеп доозары шыңгыы айтырыг кылдыр салдынган.

Солчур школазының тудуунга көрдүнген акша-хөрөңгиниң үүгле 12 хуузу чарыгдаттынган. Оон тудуу июнь 10-дан бөөр түлүктөөн-даа болза, темпизи оожум чоруп турар. Район төвү — Хандагайты суурла 50 уруг турар интернаттың тудуу эрткен чылын-на доостур турбуже, амдаа үргүлчүлевишаан. Оон адаан шалалаары, сонгаларын тургузары болгаш шилдээри, будууру, хаалгаларын кылыры дээш база оон-даа өске хөй ажыл бар. Ол бүгүнү дарый кылып алыры күзенчиг.

Саглыда интернат бажыңының тудуун чаа эгелөөн. «Кызыл тук» колхоз аная хереглээр тулуг ыяжын четче белеткевээн ужурунда, тудугжулар бирде ажылдаар, а чамдыкта шуут ажылдавайн турун бөөр. Колхоз даргазы эш Очур тудуг ыяжының сөөртүлгезинче сагыш салбаан. Бир эвес мындыг ала-чаягаарлаашкын-биле ажылдаар болза, ол тудуг бо чылын доозулбас. Хандагайтыда кайызынга-даа 4-4 аал ишти чурттаар 2 ниити чуртталга бажыңнарының бирээзиниң ханазының тудуу доозулган, ындыг-даа болза, оон шалазы, сонгалары, хаалгалары кылдынмайн туруп берген. Бир бажыңның ханазын бызанчылар чаа тудуп эгелөөн. Ында тудуг ыяжы кончуг эвээш.

Коммунал-хандырылга болгаш тудуг конторазы база өске-даа организациялар оларның эргезинде чуртталга бажыңнарының, албан черлериниң оран-суурларының септелгезин чорударынга 150 муң рубль чөпшээреттинген. Ам ол черлер ол акша-хөрөңгиниң үүгле 19 хуузун ажыглап чарыгдаан. Хандагайты суурну чаагайжыдып сайзырадырынга хереглээр 80 муң рубль көрдүнген турбуже, оон үүгле 17 хуузу ажыглаттынган. Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле ниити ажыл кончуг кошкак тургустунган.

Хандагайты көдээ Совет (даргазы Ооллкай) район төвүн ногаанчыдарынга, оон чуртталга бажыңнарының септелгезин чорударынга бодунуң ролүн көдүрбейн, бо айтырыгны үүгле коммунал хандырылга болгаш тудуг конторазынче чуүй каап кааш, оон-биле кызыгаарлаттынып олурар. Коммунал-хандырылга болгаш тудуг конторазы, райпо боттары туйбуну, чугайны бүдүреринче сагыш салбайн, үүгле Чадаанадан, Барыын-Хемчик райондан сөөртүп алырынга өйлежип келген. Район төвүнде бажыңнарның 80 ажыг печкаларын, плиталарын кылыр турбуже, ам чаңгыс борбак-даа туйбу, килограмм-даа чугай чок.

Хандагайтыда өөнелге черинин, школаның, клубтуң септелгези, чаа тудуглар хожудаашкында. Ажылчын күжү чедишпес, дилиг материалдары чок, пилорама 2—3 катап үрелген. Тудугжуларның ортузунда кижизидилгелиг болгаш тайылбыр-массалыг ажыл кончуг кошкак тургустунган болгаш социалистиг чарыш организастаттынмаан, бызанчыларның иштинде Докпак-Көк, Эржин, Ажы олар кызып ажылдаарының улуу, харын ажыл шагы үзүп, арагалап, чурум чок чорукту үүлгедип турганнар.

Колхозтарның баштаар черлери болгаш партия организациялары тудугже сагыш салыышкынын кошкаткан. Районда ам-даа өглерде чурттап турар колхозчулар бар. Артельдер бо чылын 45 бажыңны тудар турган, үүгле 6-ны туткаш ажыглалга киирген. Инекке 3, хойга 13 кажааларның чамдыызының тудуу чоруп турар. Чалаатыда, Дус-Дагда, Ирбиттейде болгаш Улаатайда малчыннарга тутхан хөй бажыңнар четче кылдынмаан болгаш ажыглал чок турбушаан.

Тудуг ажылының талазы-биле бистин район областың элээн хөй районнарыдан хожудап каап турар деп үүве биске билдинген. Тудугжулар-даа, удуртукчу-даа кижилер оон чогуур түннелди кылза чогуур. Тудугларның болгаш септелгенин эки түннелдиг болуру—ажылды эки организастаарындан хамааржыр. Районнуң удуртукчу органнары тудуг, септелге айтырыын бир янзы чаазы-биле, шыңгыы шиитпирлезе эки деп саналдыг мен.

С. СЕДЕН,
Өвүр райкүүскомунуң секретары.

Чехословак Социалистиг Республиканың чаа конституциязы

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак телеграф агентилелиниң дамчыдып турары болза, июль 11-де Национал хурал Чехословак Социалистиг Республиканың чаа конституциязын бадылаан.

Конституцияның киирилде кезээнде Чехословакияда социализм типлөөн деп чугаалап турар. Чехословак улус мурнакчы социалистиг ниитилелди тургузарынче кирип, коммунизмче шилчип киреринге күштерин мөөнөп турар. Ол оруктап акы-дуңма Совет Социалистиг Республикалар-биле база делегейниң социалистиг системазының найыралдыг өскедаа чурттары-биле Чехословакия холхолундан туттунчуп алгаш чоруп олурар.

Чехословак улус делегейниң бүгү улустары-биле тайбың, найыралдыг чурттаарын, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың хөөжө-хелбөө догунаарынга болгаш эки харылзааларынга деткимче көргүзерин күзеп турар. Бодунуң чайгылыш чок политиказы-биле, чуртун бүгү талалап хөгжүдүп тургаш, бүгү кижи төрелгетенни чаагай амыдыралга чедиреринин кара чаңгыс оруу болур социализмниң аргык күштүүнге бүгү улустарны бүзүредиринге ол демин кадар.

Чехословак Республиканың II ниити-күрүне спартакиадазы.
Чурукта: көрүкчүлер спартакиаданың хиржикчилеринге байыр чедирип тур.
Фото ЧТА-ныы.

Чехословак Социалистиг Республика ажылчын аңгыга баштаткан ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның мөнге өвилелинге үндезилеттинген социалистиг күрүне болур дээрзин ук конституцияның «Ниитилел тургузуу» деп кезиинде айыткан. Чехословак Республика болза чехтер болгаш словактар деп акы-дуңма ийи улустарның кара чаңгыс күрүнези болур.

Бүгү-ле эрге-чагырга күш-ажылчы чонуу. Национал хурал, Словакияның национал чөвүлели болгаш национал комитеттер улустуң төлөөлекчи органнары болур. Ол бүгү төлөөлекчи органнарга сонгулдаларны бүгү-ниитинин, ден, дорт болгаш чажыт бадылашкыннары-биле чорудар.

Ниитилелде болгаш күрүнеде удуртукчу күш—Чехословакияның Коммунистиг партиязы болуп турар.

Хөй-ниити организацияларының бактаап турары, чехтериң болгаш словактарның Национал фронтузу болза Чехословакияның Коммунистиг партиязы удуртқан, хоорай биле көдөөнің ажылчы чоннарының өөнелелинин политиктиг боттанылышкыны болур.

Ажыл-агыйның социалистиг системазы Чехословак Социалистиг Республиканың экономиктиг үндезини болган.

Бүгү хамаатылар ден эргелерлиг, ден хүлөөлгелерлиг, дыштаныр, кадыын камгалаарынга, кыраанда болгаш ажыл кылыр аргазын оскунганда хандыртынарынга база өөренир эргелерлиг дээрзи конституцияда көрдүнген. Не болуру, ашак-кадай болгаш өг-бүле болуру күрүнеиин камгалалынга турар. Бүгү хамаатыларның боттарының үзел-бодалдарын илередириниң хостуун, өөстүн болгаш парлалганың хостуун ажылчы чоннарның сонуургалын өзугаар хандырган.

Күрүнеиин дээди органы — Национал хурал болур. Күрүнеиин баштыңынга Национал хуралдан сонгуттурган, Республиканың президентизи турар. Күрүнеиин күүсекчи дээди органы чазак болур.

Словакияның девискээринге күрүне эрге-чагыргазының национал органы болгаш өргелели Словакияның национал чөвүлели болур.

Областарга, районнарга болгаш суурларга күрүне эрге-чагыргаларының органнары база эргелелдери кылдыр ажылчы чоннарның калбак организациялары — национал комитеттерни тургузар.

Суд шииткелдерни улусчу сонгулдалыг болгаш хамаарышпас судтар боттандырып чорудар.

АКШ-тың чазаа Кубаны каржызы-биле дорамчылап турар

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи Г. Шишкиниң дамчытканы: Каттышкан Штаттарже киир садып турар куба чигирниң хемчээлин эде көөр эргени аңаа берип турар конгресстиг далашбиле хүлөөп алган хоойлузунга президент Эйзенхауэр ат салган. Ук хоойлунуң күштүг болганының соон дарый Кубаже кирер бараанның хемчээлин 700 муң тоннага кызырар дээн бодунуң шиитпирин президент чарлап дыңнаткан.

Америк чазактың Кубага удур ол чаа базымы болза, америк монополиянның куба революцияны экономика талазы-биле кызып кыяр чоруунун ёзулуг илерели болур-дур. Кубага удур белеткеттиниң турар «экономиктиг хемчеглериниң» утказын тайылбырлавышаан, «Вашингтон энд таймс геральд» солуннуң тайылбырлакчыларының бирээзиниң мынчаар бижээн таварылга эвес: «Рио-де Жанейронуң дугуржулгазын үревейн чыткаш, президент Кубаже шериг чорудуп шыдавас. Оон-биле чергелештир, бис (Каттышкан Штаттар) америк күрүнелериниң организациязы бисти деткиир бе азы Кастрону деткиир бе дээрзин база билбес-тир бис».

Ол-ла айтырыгны чугаалавышаан, неделя санында үнер «Тайм» солуннуң демдеглээни болза: «Америк күрүнелер организациязындан Кастрону буруудадыры дээш бадылаар чазак турар болза, ол бодунуң чуртунда чонунуң килеңинге таваржып болур».

Экономиктиг болгаш политиктиг ыйыышкыннарның дузазы-биле куба улуска удур боттарының кара сагыштыг үүлгедиишкиннерин боттандырарын семеп, америк удуртур бөлүктер боттарының политиказының агрессчи арнын чажырарын оралдажып турар.

Кубадан садып ап турар чигирниң хемчээлин кызырар дугайында президент Эйзенхауэрниң медеглелинде чугаалап турары болза, ук шиитпирни үндүргениниң сорулгазы — Каттышкан Штаттарның «национал сонуургалын» хандырар сорулга болур дээн чергелиг болуп турары илден. Кубадан садып ап турар чигирниң санын кызырбайн чыткаш америк улустуң мурнунга хүлөөлгемни күүседип шыдавас ужурлуг мен дээрзин президент оон-биле чергелештир чүлчураан. Чигир садарының талазы-биле бодунуң хүлөөлгелерин күүсетпейн турганының дугайында Кубаны буруудадыр чаңгыс-даа барымдаа тыппайн, чигирни Кубаның социалистиг чурттарга садары көвүдээн-биле чергелештир «Каттышкан Штаттарны чигир-биле моон сонгаар хандырары улам-на тодаргай эвес апар чыдар» деп хоозун медеглелди ол база кылган.

Италияда болуушкун

РИМ. (СЭТА). Италияда политиктиг байдал хүн келген тудум-на улам шыңгыырап турар апарган. Сонгу Италияның үлетпүрлүг улуг хоорайы Реджо-Эмилияга июль 7-де бүгүниитинин ажыл соксадыышкыны болган фашистиг айыылдың улам күштелип турарынга удурланыышкынын илередир дээш ажылчы чоннар кудумчуже чыскаалап үнген. Чепсектиг полициянын улуг күштүг отрядтары чыскаалганнарже халадаш, карак чажы төгүлдүрер бөмбүктерни октаан. Сегиржип алыышкын ёзулуг кудумчу тулчуушкуну болу берген. Полиция фашизмге удур чыскаалганнарже автоматтар-биле от ажыткан. АНСА агентилелдиң дамчытканын ёзугаар алырга, 5 кижи өлген болгаш дыка хөй кижи балыглаанган. Оларның иштинден 20 кижини аар байдал-биле өөнелге черинде чедирген.

Ол ышкаш Моденге болгаш Парма-ге база-ла полиция биле чыскаалганнарның аразынга сегиржип алыышкыннар болгулаан. Балыглаттырганнар бар. Неапольга антифашистер-биле «Итали социал шимчээшкин» дээр фашистиг партияның кежигүннериниң аразынга үскүлежишкин болган. А ол партияның июль 2-де Генуеге болур ужурлуг турган съездизи демократтыг күштерниң демниг хөделишкиннериниң ачызында үзүлген.

Июль 7-де Римге, Болоньеге, Феррарга, Равеннеге, Ливорнога болгаш Италияның өске-даа хоорайларынга үлетпүр черлериниң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының бүгүниити ажыл соксадыышкыны болган.

Июльдуң 8-те ук черниң шагыбиле 14-тен 24 шакта чедир бүгү Италияның ажылчы чоннарының бүгү-ниити 10 шакта үргүлчүлөөн ажыл соксадыышкыны болган.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Көрүлде чүү көргүскенил

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң көрүлделери районнарга болгаш область төвү Кызыл хоорайга бедик көдүрлүүшкүн-биле эрткен. Колхозтарга, совхозтарга бүдүрүлгелерге болгаш районнар төпторинге, Кызылга болган көрүлделарге уран чүүге ынакшылдыг үш муң ажыг кижи киришкен болгаш оларның көргүзүүн 82 муң хире көрүкчүлер көрген. Көрүлдеер үезинде он-он чаа чогаадыкчы коллективтер тыптып үнген. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң чер-черде бөлүгүмнеринге 1000 ажыг чаа кижилер немежип киргеннер.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң область көрүлдези июль айның 6-дан 10-га чедир Кызылга үргүлчүлөөн. Область көрүлдезинге 800 ажыг кижи киришкен.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң 4-кү область көрүлдези болза колхозчуларның болгаш ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, көдээ интеллигенцияның база өөредилге черлериниң төлөөлекчилериниң уран чүүге ынакшылы чыл келген тудум-на улгадып турарын көргүскен. Ол ышкаш бот-тывынгыр уран чүүлдүң чер-черде бөлүгүмнериниң ажылы өскижип, оларның чонга көргүзүп турар концерттериниң идейлиг утказы бедип, улусчу талантылар улам-на мергежип турар-дыр деп үүве бо көрүлдеден илерөөн. Дыка хөй коллективтериниң репертуары янзы-бүрү болуп, байлакшаан.

Көрүлдеге киришкен ыр болгаш танцы, улустуң хөгжүм хереклеринин оркестриниң коллективтериниң, танцы болгаш ыры ансамбильдериниң база уран номчулгаларының, кыска хөгжүм жанрларының күүселдеринин кол сорулгалары болза коммунизм тургузукчузу—совет кижиниң ажыл-амыдыралын эн-не тодазы-биле көргүзери болуп турган. Олар боттарының бо сорулгазын бүгай эвес күүседип шыдааннар.

Көрүлдеге Ленинниң, Коммунистиг партиянын, коммунизмниң маадырлыг тургузукчуларының, улустарның найыралының болгаш тайбың дугайында тыва шулукчулериниң сөзүнге бижигилөөн, эгелеп чоруур болгаш профессионалдыг тыва композиторларның чаа ырлары чаңгыланып турган. К. Дамдын, Чүлдүм-Сүрүн, А. Анай-оол, Д. Шактар, С. Бухтуев, Н. Четвертаков болгаш оон-даа өскелер боттарының чогаадып алган аллгаларын көрүлдеге киирген. Дыка хөй коллективтер боттарының чогааткан чогаал-хөгжүмнүг монтажтарын көргүскен. Чижээ: Бай-Тайга району «Делегейге тайбың», Чөөн-Хемчик районну «Орус, тыва алышкылар», Барыын-Хемчик району «Чечектел, Барыын», Каа-Хем району «Эт дээш демселге шак үени биче-даа халас эрттирбе», Улуг-Хем району «Тыва улустуң эртип келген төөгүзүнден» деп монтажтарны көргүскен.

Ыры болгаш танцы коллективтериниң база ийи-чаңгыстың күүсеткен номерлериниң кол-ла темазы совет кижилериниң күш-ажылынга туяскаатынып, ону алдаржыдып турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Семен Бухтуев удурткан бот-тывынгыр уран чүүл коллективин онзалап демдеглөөр ужурлуг. Ол коллектив көрүлдеге бедик идеялыг солун программалыг концертти көргүскен. Оларның программазын улуг чогаадыкчы арга-биле таарыштырып тургускан. Ниити ыры коллективи «Бай-ла Хемчиим», «Тываның үнү» деп ырларны ыраажы Иргит Саранын эгелеп ырлааны-биле тергиин эки ырлашканнар. Ол ышкаш Сталин аттыг колхозтуң саанчызы Зоя Шойданның чогаатканы «Бай-ла Дөргүн» деп ырны база-ла кончуг эки ырлашкан. Чөөн-хемчикчилер көрүлдеге кончуг эки тургустунган программа-биле киришкеш, бирги черни алганы таварылга эвес.

Бо көрүлдеге шулук болгаш аялга бижип эгелеп чоруур 14 аныяк авторларның боттарының чогаалдары-биле киришкени дыка өөрүнчүг. Оларның аразында Зоя Шойдац, А. Хертек, Чараш-оол, Юндеш-оол, Неволин, Дыртык, Базыр-оол, Мүргүү, Доржу, Семис-оол болгаш оон-даа өскелер бар. Кайы-даа районнарның коллективтеринден уран номчулга база-ла арбын болган. Ол берге жанрны эки күүседип шыдааннар хөй. Чижээ: Ким, Тадар-оол, Солун-оол, Повстянко, Горбунова, Аракчаа база алды харлыг Лида Кандан болгаш оон-даа өскелер.

Игил, гитара, дошпулуурга боттары үдеп ойнавышаан, сыгыртып, каргыраалаар талантылыг кижилер илерөөн. Кара-сал Ак-оол, Тумат Кара-оол, Донгак Кызыл-оол болгаш 68 харлыг Чанзан-оол олар каргыраалап, сыгыртыр талазы-биле улуг талантылыг чоруун көргүскеннер. Ооржак Надя, Нели угбашкылар болгаш Кыргыс Уйнук акробаттыг берге этюдтарны, Алексей Хуурак жонглерлуг көргүзүглерни кончуг эки күүседкеннер.

Улустуң хөгжүм хереклериниң оркестрлериниң элээн каш коллективтери киришкен. Композитор Кенденбильдиң тургузуп, удуртканы Кызылдың оркестр бөлүү база шериг кезээниң эстрадтыг оркестри көрүлдеге улуг чедиишкинниг болган.

Эрткен чылдардагы көрүлделерге тыва национал хептиг киржикчилер ховар болган. А бо чылгы көрүлделарге районнар бүрүзүнүң киржикчилери тыва национал хептерлиг рын күүсетпээн коллектив чок болган. Чөөн-хемчикчилерниң боттарының тургускаш, күүседкени «Орус, тыва алышкылар», Кызылдың пассажирлер АТК-зынын «Солдаттың найыралы» деп танцылары көрүкчүлериниң улуг сонуургалын хайныктырган. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозунуң бөлүк колхозчу кыстары «Чечек», «Эзлдек шыңгыраш» деп танцыларны күүседкени улуг үнелелди алган. Тожу районундан келген танцычылар Лопсан, Оюн, Тамдыц-оол олар «Орукта ивилерлиг кижи» деп танцыны бедик деңнелдиг күүседкен. Кызылдың танцы ансамбилиниң күүседкен танцылары база-ла улуг үнелөөшкинни алган.

Көрүлдеге киришкен танцы коллективтериниң аразында танцыны чогуур негелдезинге чедир күүседип шыдаваан коллективтер бар болган. Улустуң танцыларының күүселдезиниң шимчээшкининде, тургузуунда улуг четпестер бар болган. Чамдык күүседикчилер танцыны үдеп турар хөгжүмнүң үнүн барымдаалавас, чамдыктары өөрүнден соңнап каар азы өскээр күүседи кааптар. Тыва танцыларны колдуунда-ла чаңгыс ай аялга-биле үдеп турар. Чижээ: «Декей оо», «Дээц-дээц» деп аялгалар-биле элээн каш танцыларны үдеп турган. Холуп турган ойнал болур янзы-бүрү солун аялгалар хөй-ле болгай. Моон соңгаар тыва танцыларның хөгжүмнүг кааталгазынче кол кичээнгейни угландырар херек.

Эрткен чылдардагы көрүлделарге тыва национал хептиг киржикчилер ховар болган. А бо чылгы көрүлделарге районнар бүрүзүнүң киржикчилери тыва национал хептерлиг болгулаан. Ону улуг чедиишкин деп саналар ужурлуг. Өвүр, Тес-Хем районнардан келген киржикчилер шупту тыва тоннарлыг болгаш оларны даарап, каастап кылганы чараш база кедип алган хевири көрүштүг. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозтан келгеннериниң тыва тоннарының даарап кылганы онза чараш, танцы бөлгүмүнүн киржикчилери чараш тыва бөрттерлиг. Ынчалза-даа чамдык районнарның киржикчилериниң кеткен тоннарының даараны болгаш ону кедип алганы багай. Ылаңгыя Кызылдың бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилериниң кеткен тыва тоннары даарап кылган талазы-биле чевен, багай болган.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң область көрүлдезиниң киржикчилери чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглап, олар талантызын улам байыдар ужурлуг. Ол ышкаш олар боттарының талантызын өскелерге дамчыдып, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери чок черлерге бөлгүмнерни тургузуп, оон ажылын эки удуртуп, чоннуң иштинден талантылыг кижилерни тыпкаш, оон ажылынга идепкейлиг киириштирер ужурлуг. Бо болза көрүлденің киржикчилериниң кол сорулгазы болур.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң 4-кү область көрүлдезиниң киржикчилери дараазында болур бот-тывынгыр уран чүүлдүң 5-ки область көрүлдезинге моон-даа артык чаа солун талантыларын көргүзүп, хөй-хөй чаа чогаадыкчы чүүлдерни киирип, көрүлдени моон-даа артык бедик деңнелдиг болдурар дээш кызар ужурлуг.

А. МОЛЧАНОВ.
Бот-тывынгыр уран чүүлдүң область көрүлдезиниң жюризиниң даргазы.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (улуг залга): **уругларга программа**—10 шакта; «Орус сувенир»—12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда; биче залга: «Телгечи» — 5, 7, 9 шактарда.

«Каа-Хем»: «Чүгле херээжен»—11.15, 1.15, 7.15, 9.15 шактарда; «Өлүг киижилер»—3.15, 5.15 шактарда.

«Восток»: «Я. Свердлов»—1.15 шакта; «Лили»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Садта кино-театрга: «Римниң каникулдары»—5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда кылдыстериниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 22-64, иштики информация кылдызының 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт кылдыстериниң 23-35, чагаа кылдызының 21-27, культура болгаш амыдырал кылдызының 25-38, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00869. Чагыг № 1732. Культура эргелелиниң типографиязы.